

YENİ NESİL SANAYİ BÖLGELERİ: OSB'LERDE YENİLİKÇİ DÖNÜŞÜMÜN SOSYOLOJİSİ NEW GENERATION INDUSTRIAL ZONES: SOCIOLOGY OF INNOVATIVE TRANSFORMATION IN OIZs

Mehmet Cansız

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
mcansiz75@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-8586-5171

Devrim Şavlı

Bağımsız Araştırmacı
devrimsanli@gmail.com
ORCID No:000-0003-1216-7265

ÖZ

Geliş Tarihi:
28.09.2022

Kabul Tarihi:
27.10.2022

Yayın Tarihi:
27.10.2022

Anahtar Kelimeler
Organize Sanayi
Bölgeleri; Sanayinin
Yenilikçi Dönüşümü;
Yenilik Merkezleri;
Düşünümsel Sosyoloji

Keywords Industrial
Parks; Innovative
Transformation of
Industry; Innovation
Centres; Reflexive
Sociology

Türkiye’de organize sanayi bölgelerinin (OSB) yenilikçi dönüşümüne ilişkin çaba ve olanakları sosyolojik bir bakış açısıyla ele almayı amaçlayan makalede, imalat sanayi ekosisteminin temel bileşenlerinden bir tanesi olan organize sanayi bölgelerinin gelişiminde etkili olan unsurlar deşifre edilerek bütüncül bir analiz yapılmıştır. Organize sanayi bölgelerini bilgi temelli toplumsal bir dönüşümün üretim ayağının temel yapılandırıcısı ve hızlandırıcısı olarak konumlandırma stratejisini anlamak, açıklamak ve kurgulamak makalenin temel hedefini oluşturmaktadır. Analizin temel çerçevesi Bourdieu tarafından geliştirilen düşünümsel sosyoloji yaklaşımını kullanarak alan, habitus ve sermaye kavramları üzerinden yürütülmüştür. Manisa Organize Sanayi Bölgesi’nin yenilikçi dönüşümünü hızlandırmak adına kurulan Yenilik Merkezi çarpıcı bir vaka olarak ele alınmış ve bu bağlamda analiz edilmiştir. Çalışma neticesinde, kuramsal çerçeveden yola çıkarak organize sanayi bölgelerinin dönüşümüne ilişkin temel eksenler belirlenmiştir. Bu bağlamda, konu hakkında ileride yapılacak daha detaylı çalışmalar için teorik bir altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

The article aims to address the efforts and opportunities for the innovative transformation of the organized industrial zones (OIZ) in Turkey from a sociological perspective. The study offers a holistic analysis by deciphering the factors that are effective in the development of organized industrial zones, which are one of the main components of the manufacturing industry ecosystem. A sociological analysis has been made to understand, explain, and construct the strategy of positioning organized industrial zones as the main constructor and accelerator of the manufacturing pillar of a knowledge-based social transformation. The basic framework of the analysis was carried out on the concepts of field, habitus and capital, based on the reflexive sociology developed by Bourdieu. The Innovation Center, which was established to accelerate the innovative transformation of the Manisa Organized Industrial Zone, was considered as an important case to be analysed in terms of reflexive sociology. As a result of the study, the basic axes for the transformation of organized industrial zones were determined based on the theoretical framework. In this context, a theoretical infrastructure has been tried to be established for more detailed further studies on the subject in the future.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbil.1181235>

Atıf/Cite as: Cansız, M. & Şavlı, D. (2022). Yeni Nesil Sanayi Bölgeleri: OSB’lerde Yenilikçi Dönüşümün Sosyolojisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Dijitalleşme Özel Sayısı*. 204-223.

Giriş

Bu makale Türkiye’de organize sanayi bölgelerinin (OSB) gelişiminin yenilikçi dönüşümüne ilişkin çaba ve olanakları sosyolojik bir bakış açısıyla ele almaktadır. Makalede, imalat sanayi ekosisteminin temel bileşenlerinden bir tanesi olan OSB’lerin gelişimi ve yenilikçi dönüşümünde etkili olan somut ve somut olmayan unsurların deşifre edilerek bütüncül bir analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, OSB’leri bilgi temelli toplumsal bir dönüşümün üretim ayağının temel yapılandırıcısı ve hızlandırıcısı olarak konumlandırma stratejisini anlamak, açıklamak ve kurgulamak için sosyolojik bir analiz ortaya konacaktır. Çalışma Türkiye’de faaliyet gösteren organize sanayi bölgelerini ele almakta, yenilikçi dönüşüm özelinde ise Manisa OSB Yenilik Merkezi vakası araştırma nesnesi olarak belirlenmiştir.

OSB’lerin yenilikçi dönüşümünün sosyolojik analizini yaparken Bourdieu’nun teori ile pratik arasında kurduğu köprüünün üzerinden yürümeye çalışacağız. Bu bakış açısı, bir taraftan organize sanayi bölgelerinin içerisinde bulunduğu imalat sanayi ekosisteminin yerel düzeyde bir analizini yapma fırsatı verirken, diğer taraftan kamunun dönüşümünü de içeren bütüncül bir yaklaşıma olanak tanır. Dönüşümün doğasına ilişkin çıkarımlar, Bourdieu tarafından geliştirilen alan, habitus ve sermaye kavram setleri üzerinden tartışılacaktır (Bourdieu, 2020; Kaplan & Yardımcıoğlu, 2020). Çalışmanın yazarlarının organize sanayi bölgelerinin dönüşümünde etkin birer aktör¹ olmaları analize belirli ölçülerde derinlik katmakta ve sahadaki pratik uygulamalar konusundaki tecrübelerin çalışmaya yansımaları sağlamalarıyla birlikte bu husus çıktılarının güvenilirliği konusunda bazı haklı endişeler yaratmaktadır. Analizin güvenilirliğini sağlamanın bir yolu olarak Bourdieu’nun neden ve sonuç arasındaki dönüşlü etkileşim üzerinde duran düşünömsel (reflexive) sosyoloji (Bourdieu, 2020) yaklaşımı kullanılmaya çalışılacaktır. Bu anlamda çalışma, deneysel bir yaklaşım içermekte ve birçok noktada yöntemsel olarak eylem teorisi ile kesişmektedir.

Bu makalede bir bütün olarak Türkiye’de kamunun ve sanayinin dönüşümü sorunsalını farklı disiplinlerin alanlarına girip çıkarak teorik bir çerçeveye oturtmayı deneyeceğiz. Yüzeysel de olsa değişim teorisi yaklaşımına sosyolojik açıdan daha bütüncül bir çerçeve sunmayı planlamaktayız. Bourdieu’nun eylem kuramının (Bourdieu, 1992, 1998, 2013) OSB’lerin gelişimlerine uygulanmasıyla iki alt amaç ortaya konulacaktır. Bunlardan birincisi, söz konusu kuramın OSB pratiğine uygulanarak buradaki gelişmeleri anlama ve açıklama kapasitesinin test edilmesidir. İkincisi ise bir organizasyonun dönüşümüne sosyolojik bütünsellikle yaklaşılarak pratik bir değişim teorisine ilişkin temel bir altyapı ortaya koyabilmektir.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna uzun ve sancılı geçiş sürecinin ilk sinyalleri 1970’lerin başlarında üretim, pazarlama ve tüketim süreçlerindeki değişim eğilimleri ile ortaya çıkmıştır (Bell, 1973). Söz konusu süreçte başlayan ve hızla gelişen bilgi teknolojilerinin üretim ve hizmet alanlarında daha fazla kullanılması, insan aklını sermaye unsurlarından birisi haline getirmiş ve böylece yenilikçi fikirler kısa sürede yeni şirketlere ve ürünlere dönüşmeye başlamıştır (Drucker, 1991; Castells, 2005). Bu dönüşümün bir parçası olarak firmalar kimi zaman üniversiteler ve araştırma merkezlerinin de gücünden faydalanarak Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerine ağırlık vermeye başlamıştır. Kamu ise bu süreci kendisini de yeniden yapılandırmak suretiyle önemli ölçüde desteklemiştir.

Firmalar kadar teknoparklar ve sanayi bölgeleri de bilgiye dayalı ekonomiye dönüşümden kendi payına düşeni almıştır. Üniversite, araştırma merkezleri, mühendisler, akademisyenler ve girişimcilerin bir arada bulunduğu teknoparklar, bilginin üretildiği ve ticarileştirildiği yenilik merkezlerine dönüşmeye başlamıştır (Castells, 2005, s. 523). Bu süreçte yeni nesil sanayi bölgeleri belirli noktalarda farklılık arz etmektedir. İlk nesil sanayi bölgelerinin sanayiye işgücü havuzu ve hazır altyapıya dayalı olarak maliyet avantajıyla cezbediği, devletin yerli ve özellikle yabancı firmalara mali teşvikler ve çeşitli ayrıcalıklar sunarak istihdam yaratmayı ve ihracat yapmayı hedeflediği, bölgedeki firmalarla yerel bağlantıların zayıf ve bölgesel ekonomiye katkılarının görece düşük olduğu, kendi içinde izole bölgeler olarak çalıştığı görölmektedir. Bu değişim ve dönüşüm, mikro boyutta üretim, pazarlama ve tüketim süreçlerinde, makro boyutta ise ekonomide bilgiye dayalı ve dijitalleşme eğilimi gösteren bir ortamın şekillenmesine yol açmıştır. Bilgiye dayalı ekonomide dijitalleşmenin ön plana çıkmasıyla sanayi bölgeleri de bu rüzgârdan etkilenmiştir. İçerisinde teknoparkların, araştırma enstitülerinin ve araştırma merkezlerinin bulunduğu, farklı konularda uzmanlaşmış ara yüzlerin yer aldığı, mekânsal desteklerin yanında firmaların rekabet güçlerini artırıcı iş modelleri öneren, ihracat, satış, pazarlama, iş ağı oluşturma ve iş birliği konularında firmalarına destek sağlayan ve profesyonel bir şekilde

¹ Mehmet Cansız OSB Politika ve Uygulamaları ile Yatırım Projeleri anlamında Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile UNDP’de toplam 20 yıllık çalışma deneyimine sahipken Devrim Şavlı Marmara Kalkınma Ajansı ve UNDP’de OSB’ler konusunda 20 yıllık tecrübeye sahiptir.

yönetilen yeni nesil sanayi bölgeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Yeni nesil sanayi bölgeleri bir taraftan organize sanayi bölgelerinin geleneksel işlevlerini yerine getiren, diğer taraftan sanayi odaklı bir teknopark işlevi gören bir yapıya dönüşme eğilimindedir.

Sanayi bölgelerinde yaşanan teknoloji ve küresel yönelimli bu değişim, öncelikle gelişmiş ülkelerde gözlemlenmeye başlamış, daha sonra da gelişmekte olan ülkelere doğru yaygınlaşma eğilimi göstermiştir. Türkiye’de de sanayi bölgelerinin bilgiye dayalı ekonomi ve dijitalleşme süreçlerine yönelik dönüşümü etkin bir şekilde gerçekleştirmesi bu yeni düzenin gerek koşulunu oluşturmaktadır. **Bu çerçevede araştırmanın temel sorunsalını, söz konusu değişimler ekseninde Türkiye’deki OSB’lerin dönüşümünün nasıl sağlanabileceği, yukarıda özetlenen koşullara uyum sağlama noktasında hangi yönde revizyonların gerçekleştirilebileceği sorusu oluşturmaktadır.**

Sanayi bölgelerinin en önemli uygulaması olan OSB’ler, Türkiye’de 1960’lı yıllardan itibaren kurulmaya başlamıştır. Günümüze gelindiğinde OSB statüsü verilen bölge sayısı 360 civarında iken aktif olarak faaliyet gösteren ve içinde 100’den fazla firmanın bulunduğu OSB sayısı yaklaşık 50 kadardır². Bunların içinde bazı OSB’ler kapasiteleri ve verdikleri hizmetler ile önemli başarılar sağlamıştır. Bu başarılar bölgesel farklılıklara, yüksek teknoloji üretme yeteneğine sahip firmaların taleplerine, yenilikçi girişimcilerin varlıklarına göre farklılaşmaktadır. Dolayısıyla, bazen katılımcıların talepleri bazen de OSB ve kamudan gelen fikirler, OSB’leri harekete geçirmekte ve yaygın uygulamaların dışına çıkılarak firmalara altyapı hizmetleri dışında rekabet güçlerini artırıcı hizmetler sağlamaktadırlar. Ancak bu alanda yeterli sistematik uygulamalar olmadığı için OSB’lerin gelişimleri, bünyelerindeki bazı vizyoner yöneticilerin bireysel başarıları düzeyinde kalmaktadır. Bu durumda söz konusu bireysel başarıları sistematik hale getirebilecek bir ekosistem yaratmaya yönelik bütüncül politikalara her zamankinden fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada, söz konusu ihtiyacın karşılanmasına katkı sağlamak adına, sosyolojik perspektifte bir değerlendirme amaçlanmaktadır. Araştırmanın temel sorunsalı çerçevesinde, OSB’lerin sistematik bir şekilde bilgiye dönük ekonomi ve dijital dönüşüme ayak uydurabilmesi konusuna sosyolojik kuramın nasıl bir destek sağlayabileceği ele alınmıştır.

Yeniliğin gelişimine ilişkin makro ve mikro çerçevede yapılan birçok çalışma, genellikle konunun bir boyutuna odaklandığı için işin özünü yakalamakta yeterli olmamaktadır. Bu tek boyutlu bakış açısı, yeniliği oluşturan dinamiklerin bazı bileşenlerinin ihmal edilmesine ve gerçekliğin doğasının yeterince açıklanmasını ve anlaşılmasını engellemesine yol açmaktadır. Yeniliğin ekonomik, sosyal ve kültürel bileşenlerinin bulunması ve bunların ilişkiler (insan-insan, insan-organizasyon, organizasyon-organizasyon gibi) parantezine alınması gerekliliği disiplinlerarası bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla sanayi bölgelerinin değişimi, dönüşümü ve mevcut durumlarının analizinde bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç bulunmaktadır.

OSB’lerin iktisadi ve kentsel faaliyetlere yoğunlaşması ekonomi ve kent planlaması gibi disiplinlerin dikkatini çekmiştir. Daha sonra ise işletme, kamu yönetimi, kent ve yerleşme politikaları, ekonomik coğrafya gibi disiplinleri temsil eden bilim insanları ve politika yapımcılar tarafından OSB’lerin faaliyetleri analiz edilmiştir. Genel olarak iktisatçılar OSB’lerin ekonomik etkilerine, işletmeciler bu bölgelerdeki firmalara ve yönetimlerine, kamu yönetimi bu alanlardaki mevzuat ve kamu politikalarına, ekonomik coğrafyacılar bölgesel gelişme ile yeniliğin yayılımına ve politika yapımcılar ise bunların bileşimi olarak daha bütüncül ve makro çerçevede yaklaşımlar sergileyerek sadece pratik uygulamalara odaklanmışlardır. Dolayısıyla her disiplin öncelikleri çerçevesinde konuya yaklaşarak konuya ilişkili diğer dinamikleri doğal olarak büyük oranda göz ardı etme eğilimindedir.

OSB’lerin yenilikçi dönüşümlerinin analizinde sosyoloji disiplini tarafından geliştirilmiş araçların kullanılması konuya farklı boyut kazandırması açısından önemlidir. Bu bağlamda, birey ve toplum ilişkisine karşılıklı etkileşim yönüyle yaklaşan düşünsel sosyoloji kuramının, sözü edilen çok yönlü değerlendirmeyi sağlamak için doğru bir zemin sunacağı düşünülmektedir. Çalışma, sosyolojik bir kuramın ekonomik bir araç olan organize sanayi bölgelerinin geçirdiği dönüşümlerin analizinde kullanılmasını test etmeyi amaçlayan kuramsal bir çalışmadır. Bu nedenle, Maxwell’in işaret ettiği gibi, kuramsal çalışmaların çerçevesini belirlerken başvurulması gereken unsurlar olan konu hakkındaki bilgi, mevcut bir kuramın derinlemesine ele alınması, açıklayıcı araştırma ve düşünsel deney (aktaran Collins& Stockton, 2018, s. 4) takip edilmiştir.

Bu çerçeveye göre, kuram olarak Bourdieu’nun düşünsel kuramı ele alınmıştır. Söz konusu kuramda öne çıkan kavramlar olan habitus, alan ve sermaye kavramları çalışmanın anahtar kavramlarını olarak

² <https://meydip.sanayi.gov.tr/vatandas/index>

belirlenmiştir. Kuramsal tabanın ortaya attığı çerçeve doğrultusunda araştırmanın argümanı şekillendirilmiş ve araştırma soru cümlesi oluşturulmuştur. Buna göre çalışmanın soru cümlesini, ‘düşünümsel kuram Türkiye’deki OSB’lerin gelişmelerinin yönünü anlamada ve bu yönde sistematik bir açıklama getirmekte kullanılabilir mi?’ sorusu oluşturmaktadır. Söz konusu soruyu cevaplamak için geliştirilen argümanlar, Maxwell’in işaret ettiği çerçevenin diğer iki unsuru olan konu hakkında araştırmacıların sahip olduğu bilgi ve açıklayıcı araştırma, araştırmacıların sahada sahip oldukları deneyim ve gözlemlerden elde ettikleri verilerle desteklenmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı, Kalkınma Ajansı, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve UNDP’de OSB’ler konusunda çalışan araştırmacıların gözlem, anekdot, inceleme, mülakat gibi çok sayıda araç kullanarak yıllar içerisinde biriktirmiş oldukları verileri içermektedir. Araştırmacıların saha deneyimi, saha konusunda uzun süreye dayalı bir veri elde etme ve değerlendirme süreçlerini olanaklı kılmaktadır. Maxwell’in çerçevesinde yer alan son husus da kuramsal çerçeveden ve araştırmacı deneyimlerinden elde edilen verilerin OSB’lere kuramsal bağlamda uygulanmasını içermektedir. Bu noktada, çalışma düşünümsel kuramın alan, habitus ve sermaye anahtar kavramlarıyla tanımlanan sistematik analiz noktalarına dayanarak OSB’leri ele almakta, elde ettiği çıktılarla da OSB’lerin geleceklerine yön verebilecek yol haritalarının oluşturulmasına yönelik öneriler getirmektedir.

1. Dünyada ve Türkiye’de Sanayi Bölgelerinin Dönüşümü

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte sanayinin belirli bölgelerde kendiliğinden yığılmasıyla oluşan üretim mekanları, ilerleyen dönemlerde kamu idareleri tarafından çeşitli amaçlarla belirli bölgelere yönlendirilmiştir. Sanayi devriminin bir çıktısı olarak başlıca sanayi kentlerinde kendiliğinden gelişen doğal ve düzensiz yığılımlar şeklinde oluşan bu bölgeler, 20. yüzyılın başından itibaren sanayileşme politikasının bir aracı olarak benimsenmiş ve kamu tarafından ülkenin sanayi altyapısını planlama, yönlendirme ve geliştirme aracı olarak kullanılmıştır.

Planlı sanayi bölgeleri düzenli bir kentleşme politikası inşa etmesi, sanayi firmaları arasındaki etkileşimi artırması ve beşerî sermaye için coğrafi bir çekim merkezi oluşturması gibi pozitif dışsallıklar yaratmaktadır. Sanayi bölgeleri üretimde, istihdamda ve pazarlama süreçlerinde verimlilik odaklı bir anlayışın ürünü olarak önem kazanmıştır. Bu bölgelere dünyada “sanayi parkı”, “sanayi kompleksi”, “işletme parkı”, “girişim bölgesi” ve “ekonomik bölge” gibi isimler verilmiştir. Türkiye’de ise organize sanayi bölgeleri (OSB) şeklinde isimlendirilmiştir (Cansız, 2020: 25).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir taraftan sanayi bölgelerinin sayısı ve etkinlikleri artarken diğer taraftan üniversite-sanayi iş birliğinin gelişmesine paralel olarak teknoloji bölgeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk teknoloji parkı Stanford Üniversitesi tarafından 1950’li yılların başında Silikon Vadisi’nde kurulmuştur (Gürlek, 2020, p. 59). Teknoloji bölgeleri sanayi bölgelerinden sonra gelişen ve temelde sanayi bölgeleri konseptinin bilim, yenilik ve teknoloji alanlarına uygulanması sonucu ortaya çıkan bir yapıdır. Özellikle 1980 sonrası devletlerin ve bölgelerin uygulamaya başladığı yenilik politikasının merkezine konularak yaygınlaştırılmıştır. Dünyada teknoloji bölgelerine “bilim ve teknoloji parkı” “bilim parkı”, “araştırma parkı”, “inovasyon merkezi” ve “teknokent” adları verilirken Türkiye’deki ismi ise mevzuat açısından teknoloji geliştirme bölgeleri (TGB) pratikte ise teknopark olarak kullanılmaktadır (TUBITAK, 2010; Varol vd., 2009).

Gelişmekte olan ülkelerde gerek sanayi bölgeleri gerekse teknoloji bölgeleri temelde gelişmiş ülkelerin en başarılı bölgelerinin modellenmesi yoluyla tasarlanmıştır. Dünyadaki başarılı sanayi ve teknoloji bölgesi örneğine dayanan bu bölgeler yüksek büyüme performansı sergilemiş, ileri teknolojik rekabet gücünü yakalamış, istihdam ve refah yaratmış, yerel kalkınmanın başarı hikâyeleri haline gelmişler ve böylece kamu politikası yapıcılar tarafından model olarak alınmışlardır.

Günümüz toplumunun ihtiyaç ve beklentilerinin değişmesi, girişimcilik ve yenilik ekosistemlerinin temel dinamiklerinin farklılaşması, yeni nesil girişimlerin ortaya çıkması, mevcut firmaların rekabet edebilmek için beklenti ve taleplerinin değişmesi, yeni nesil sanayi bölgelerine olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda yeni nesil sanayi bölgeleri uzmanlaşmış birinci sınıf altyapı ile bunu tamamlayıcı işgücü eğitim programları, teknoloji transferini destekleyen ara yüzler, firmaların geniş ölçekte piyasa ile ileri-geri bağlantılarını güçlendiren mekanizmalar, sosyal hizmetler ve iş birliğine yönelik yapılar sunan bölgeler olarak ön plana çıkmaktadır. Dünyadaki 50 yıllık sanayi bölgeleri uygulamalarından önemli politika dersleri çıkmaktadır. Dünyada yaklaşık 5.000 sanayi bölgesi bulunsa da az sayıda başarı hikâyesi bulunmaktadır. Başarılı bölgelerden çıkan en önemli dersler Ar-Ge ve yenilikçiliğin, ihracatın, istihdam ve yabancı yatırımların

artması, iş gücünün ve yönetim kadrolarının becerilerinin gelişmesi, teknoloji transferi, ileri-geri bağlantılar, demonstrasyon etkisi, ihracatın çeşitlenmesi, dış piyasalara yönelik bilgilerin artmasıdır (Cansız vd., 2019:11).

Dünyada model olan ve örnek gösterilen “yeni sanayi bölgeleri/odakları” içerisinde İrlanda’nın küresel ölçekte ilk uygulama örneği olan Shannon Free Zone, Çin’deki Shenzen bölgesi, Kore’deki Incheon, İtalya’da “Üçüncü İtalya” olarak da tanımlanan Emilia-Romagna Bölgesi, Almanya’da Baden-Württemberg bölgesi, Fransa’da Rhone-Alpes, Danimarka’da Batı Jutland, Belçika’da Güneybatı Flanders, Brezilya’da Sinos Vadisi ve Güney Kore’de de Kumi-Ansan gibi sanayi bölgeleri sayılabilmektedir. Teknoloji yoğun bölgelere bakıldığında ise, Amerika’da bulunan Silikon Vadisi ve Route 128 Koridoru, İngiltere’de Cambridge Bilim Parkı, Fransa’da Sophia Antipolis Teknoloji Parkı, Japonya’da Tsukuba Bilim Kenti, Tayvan’da Hsinchu Teknoparkı gibi bölgeler iyi uygulama örnekleri arasında sayılmaktadır (Cansız vd., 2019:11).

Bu bölgelerin başarısının altında yatan temel faktörler şu şekilde sıralanabilir:

- Belirli sektörlerde uzmanlaşan küçük ölçekli işletmeler ile büyük firmaların iş birliği
- Coğrafi olarak belirli bir mekânsal alanda yığınlaşma
- Firmalar arası yoğun bir iş birliği, bilgi paylaşımı, dayanışma ve güven ağları
- Nitelikli ve esnek yerel işgücü
- Girişimcilik ve yenilikçilik faaliyetlerini destekleyici kurumlar (Cansız vd., 2019:11).

Organize sanayi bölgeleri, Türkiye’de ise yaklaşık 60 yıllık bir politika ve uygulama tecrübesine sahiptir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından 1962 yılından bugüne kadar yaklaşık 360 adet OSB’ye sicil verilerek tüzel kişilik kazandırılmıştır. Kamu kredisiyle tamamlanan OSB proje sayısı ise 170’i geçmiştir. Dolayısıyla OSB kurmakta, yatırım için yeni alanlar açmakta sorun bulunmamaktadır. Sanayileşme sürecine bağlı olarak Türkiye’de OSB’ler öncelikle yatırım yeri olarak görülmüştür. Bunun bir uzantısı olarak öncelikle sanayinin mekân sorunu ve kentleşme üzerine odaklanılmıştır. Bu durum ise öncelikle OSB organizasyonlarının sanayi altyapısı, imar ve genel olarak belediyeçilik hizmetlerine odaklanarak sanayicilere önemli hizmetler sunmuşlar ve geçmişte sanayinin temel sorunu olan sistematik üretim yerini çözüme başarısı göstererek onların üretim kapasitesi ve verimliliklerine önemli katkılar sunmuşlar ve sunmaya devam etmektedirler (Cansız, 2010:106-107). Bu geleneksel işlevleri kapsayan bir tanım olarak organize sanayi bölgelerini üretimin mekânsal düzenleyicisi olarak tanımlayabiliriz.

Ancak son 60 yılda dünyada önemli değişiklikler olmuş ve bilgi ekonomisi ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla bu değişim yukarıda anlatıldığı üzere özellikle başlangıçta firmaları en üst düzeyde etkilemiş, onların rekabet ve yenilik stratejilerinin değişmesine neden olmuş ve yeni nesil sanayici ve girişimcilerin ortaya çıktığı bir dönem yaşanmaya başlamıştır. Türkiye’de verimliliğe dayalı bir ekonomiden yenilikçiliğe dayalı bir ekonomik yapıya geçerken, firmaların temel ihtiyaçları da değişmektedir. Önceleri düşük maliyetli üretim yapmaya, sonraları ise kaliteye odaklanan firmaların günümüzde giderek daha fazla artan şekilde tasarım, Ar-Ge, dijitalleşme, küresel pazarlama ve özgün çözümler sunma gibi rekabet güçlerini artıracak alanlara girmesi gerekmektedir. Ortaya çıkan bu durum en önemli müşterisi bünyelerinde faaliyet gösteren firmalar olan OSB’lerin misyon ve vizyonlarının değişmesini de tetiklemiştir (Cansız, 2010:108-112).

Yenilik tabanlı ekonomi ve dijitalleşmenin getirdiği dönüşüm ihtiyacı yaklaşık 60 yıllık OSB uygulamalarında da revizyon ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu kapsamda ülkenin, bölgelerin ve reel sektörün ihtiyaçlarına yönelik yeni nesil bir OSB modeline geçme gerekliliği ortaya çıkmıştır (Cansız, 2010:112). Strateji ve Bütçe Başkanlığınca hazırlanan On Birinci Kalkınma Planında (2019- 2023), sanayinin dönüşümüne yönelik makro politikaları tamamlamak amacıyla OSB’lerde Yenilik Merkezlerinin (YM) kurulacağı ifade edilmiştir. Buna göre, YM’lerin firmalara girişimcilik, dijitalleşme, Ar-Ge ve yenilik konularında hizmet vermesi, böylece firmaların bu ihtisaslaşmış hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması öngörülmektedir. 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisinde ise YM’lerin KOBİ’lere odaklanacağı vurgulanmıştır. Ayrıca, strateji kapsamında OSB’lerin ve imalat sanayinin dönüşümü hedefiyle YM’lerin yenilik ekosistemindeki diğer paydaşlarla iş birlikleri geliştirmesi hedefler arasında yer almaktadır (Cansız, 2020: 21).

Bunun üzerine OSB’lerin yer tahsisi, doğalgaz, elektrik, su, çevre gibi altyapı ve belediyeçilik hizmetlerinin yanında OSB’de faaliyet gösteren firmaların yenilik, verimlilik ve dijital kapasitelerinin artırılmasında kullanılacak bir arayüz için Kalkınma Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve UNDP tarafından “OSB’lerde Teknoloji Geliştirme Projesi” geliştirilmiştir (Cansız, Kurnaz, Çağlar, 2019:134). Projede 4 OSB pilot olarak seçilmiş ve OSB’lerde Yenilik Merkezleri kurulmasına karar verilmiş ve önce Manisa OSB özelinde teknik çalışmalar yapılmıştır. Projenin hedefi organize sanayi bölgelerinin girişimcilik, yenilikçilik ve

teknoloji geliştirme alanlarındaki rolünü etkinleştirecek bir model geliştirmek ve proje kapsamındaki uygulamalarla OSB'lerin daha etkin hale gelmesini sağlayarak Türkiye'nin rekabet edebilirliğine katkıda bulunmaktır. Bu kapsamda, OSB'lerde öngörülen dönüşümü etkili bir şekilde gerçekleştirebilmek için Yenilik Merkezlerinin kurulması planlanmış ve bu amaçla pilot OSB'ler seçilmiştir. (Cansız, 2020: 8-9).

2. Düşünümsel Sosyoloji Bağlamında Türkiye'de OSB Pratiği

Bourdieu'ya göre eylem habitus, alan ve sermaye arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır (Swartz, 2013, s. 197). Aktör, habitus ve sermayeye sahiptir. Dolayısıyla eylem, yapı ve aktör arasındaki ilişkinin ürünüdür. Pratikler hem yapısal hem de aktörün özgür iradesinin bir sonucudur (Ritzer, Stepnisky; 2013, s. 152). Eylem, yapı ile habitus arasında aracılık edip habitusu şekillendirir. Bu anlamda, aktörün sermaye biriktirerek alanda mücadele etmesini sağlamasıyla da habitusu etkiler (Ritzer, Stepnisky; 2013, s. 152-154). Ona göre eylemler bir taraftan yapı tarafından belirlenirken diğer taraftan eylemler yapının dönüşmesini ve yeniden oluşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla Bourdieu yapıların aktörlerin gündelik pratikleri aracılığıyla toplumsal olarak inşa edildiğini savunmaktadır (Swartz, 2013, s. 86).

Aktörlerin eylemleri alandaki sermayenin dağılımına ve alanın içinde durdukları yerden alana bakış açılarına bağlıdır. Dolayısıyla bir aktörün (birey veya organizasyon) dönüşümü analiz edilirken, sahip olunan habitusun özellikleri, içinde faaliyet gösterdiği alanın dinamikleri, kuralları, o alanda işlevsel olan sermayeler, aktörlerin bunlara sahip olma düzeyleri, alanın iktidar alanıyla ilişkisi, rekabet halinde olan aktörlerin işgal ettikleri konumlar arasındaki bağlantıların neler olduğu ve aktörlerin sahip olduğu sermaye düzeylerinin analiz edilmesi gerekmektedir (Bourdieu, Wacquant, 2012, s. 86-90).

Habitus, aktörün edindiği düşünce, algı ve anlama düzeylerine ilişkin eğilim ve yatkınlıkları olup onu farkında olmadan çerçevlendiren ve biçimlendiren düzenleyici ilkeler topluluğudur (Cuff, Sharrock, Francis, 2013, s. 359-360). Bourdieu'ye göre habitus, aktörlerin içinde işleyen yapılandırıcı bir mekanizma olup onların çok çeşitli durumlarla başa çıkmasını sağlayan stratejileri üretmektedir (Bourdieu, Wacquant, 2012, s. 27). Bu sebeple habitus hem alanı üreten hem de onun tarafından üretilen (Ritzer, 2011, s. 398), insanların alanda rekabet etmesini sağlayan bilişsel yapıdır. Alanların içselleştirilmiş bir hâli olarak habitus, belirli bir statüde uzun süre bulunmanın sonucunda oluşur. Bu bağlamda habitus aktörün konumuna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Ritzer, Stepnisky; 2013, s. 154). Habitus alanın içselleştirilmesi ve farklı tepkiler geliştirebilme becerisidir. Bourdieu'ya göre aktör davranışı hem yapılandırılmış, hem de yapılandırıcıdır (Calhoun, 2015, s. 75-76). Habitus, aktörlerin alandaki eylemlerini seçmelerine yarayan ilkeleri sunarak (Ritzer, Stepnisky; 2013, s. 155), eylemleri biçimlendirme kapasitesine sahiptir. Aktörler için neyin makul neyin mantıksız olduğu hakkındaki yargıların kaynağı olan habitus, kendisini de üreten koşullarla uyum içinde olan eylemleri, algıları ve tavırları yeniden üretme eğiliminde iken değişime karşı dirençli olup yeni bir durumla karşılaştığında yavaş bir uyarılma süreci geçirir (Swartz, 2013, s. 148). Bu yüzden habitus aktörün yaşamı boyunca sürekli gelişmekte ve değişmektedir (Emirbayer ve Schneiderhan, 2015, s. 219).

Bourdieu alanı, sürekli olarak değişimin olduğu ve önceden belirlenemeyen ve aktörleri kısıtlayan bir mücadele alanı olarak tanımlar (Bourdieu, 2012, s. 200). Alanda bulunan aktörler konumlarını korumaya veya iyileştirmeye çalışırlar (Ritzer, Stepnisky; 2013, s. 156). Alanlar habitusun işlev gördüğü, malların, hizmetlerin ve bilginin üretildiği, dolaşıma girdiği ve aktörlerin sermaye biriktirip rekabet ettikleri konumları ifade etmektedir (Swartz, 2013, s. 167). Eğitim, ekonomi, sanat, din, üniversite gibi çeşitli alanlar vardır (Ritzer, Stepnisky, 2013, s. 156). Alanların güç ilişkileri, egemenleri, muhafazakârları, yenilikçileri, yıkıcı müdahalecileri ve yeniden üretim mekanizmaları bulunmaktadır (Bourdieu, 2013, s. 212). Bir analiz birimi de olan alan; bireyler, gruplar, organizasyonlar, kurumlar, toplumsal etkileşimler, eserler gibi farklı gözlem birimlerinden oluşmaktadır (Swartz, 2015, s. 54). Örneğin ekonomi alanında bireyler, bankalar, teknoparklar, OSB'ler, üniversiteler ve kamu gibi aktörler faaliyet gösterirler. Bunların her biri ise kendi içinde ayrı özerk alanlar olarak tanımlanabilir. Kamu (iktidar) alanı da çok önemli ve etkili olup diğer tüm alanları yapılandırma özelliğine sahiptir (Ritzer, Stepnisky; 2013, s. 156).

Aktörlerin pozisyonlarını korumak ve geliştirmek için sürekli rekabet ederken kullandıkları araçlar sermaye olarak tanımlanmaktadır (Bourdieu, 1986). Aktör rekabet ederken sahip olduğu/biriktirdiği ekonomik, sosyal, kültürel, beşerî gibi sermayelerini kullanmaktadır (Bourdieu, 2006). Bourdieu'ya göre ekonomik sermaye, mal ve hizmet üretimi için gerekli tüm girdileri ifade etmektedir (Bourdieu, 1986). O, yaşanan yerler ve aile çevresinden alınan kültürel sermaye miktarının ve türünün, okuldaki ve diğer alanlardaki başarı düzeyini açıkladığını düşünmektedir (Swartz, 2013: s. 111). Bourdieu, sosyal sermayeyi ise harekete geçirme

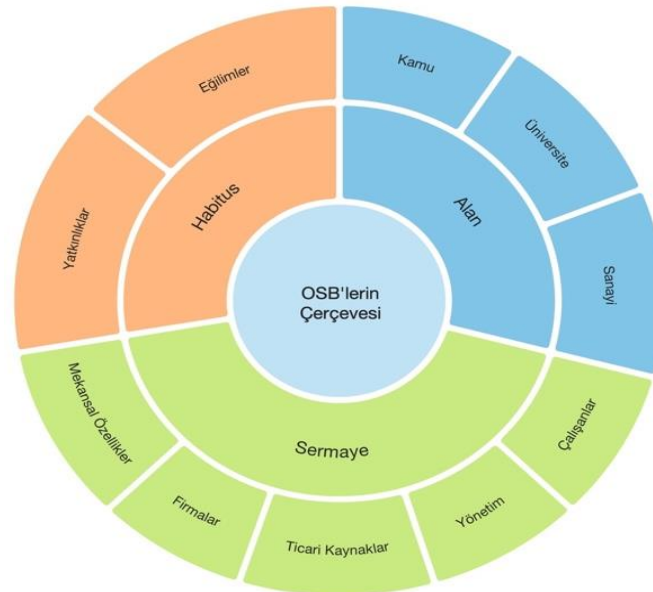
olanağı bulunan kaynaklarının toplamı olarak tanımlamaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 108). Yani sosyal sermaye, diğer sermayeleri işlevsel kılan sermayedir. Beşerî sermaye ise eğitim ve yapılan işlerle ilgili edinilen tecrübeyi içermektedir. Bourdieu beşerî sermayeyi daha çok kültürel sermaye içinde eğitim konusuyla sınırlandırmıştır.

Alanda rekabet eden aktörler ise koruma, takip ve altüst etme stratejilerini kullanmaktadır. Koruma stratejileri, alandaki statülerini devam ettirmek isteyen aktörler tarafından benimsenmektedir. Muhtemel bir değişim, bu aktörlerin egemenliklerini kaybetmesine yol açabileceği için mevcut konumların sürmesini istemekle birlikte bir değişim gerekiyorsa bunu yönlendirmek ister. Alana yeni giren aktörler ise takip stratejisi izleyerek güçlü bir konum elde etmek için fırsatları kollamaktadırlar. Altüst etme stratejisi ise güçlü grupların meşruiyetini sorgulayan ve dönüşümü isteyerek radikal yeniliklerle etkinliklerini artıran aktörlere aittir (Kaya, 2010, s. 397). Alandaki değişim daha çok koruma ve alt üst etme stratejilerini benimseyen aktörlerin çatışmasından kaynaklanmaktadır. Zamanla yeni sermaye konfigürasyonu etrafında yeni konumlar yükselmeye, eski konumlar ise güç kaybetmeye ve ortadan kaybolmaya başlar (Swartz, 2015, s. 57).

Aktörlerin (birey, organizasyon ve kurumlar vb.) faaliyet gösterdikleri alanların özelliklerinin kısıtlayıcı ve/veya genişletici etkisi olabilmektedir. Bourdieu'ya göre özellikle alanların çerçevesini oluşturan kurallar, alandaki diğer aktörlerin davranış biçimleri, diğer aktörlerle etkileşim biçimleri, alanı etkileyen diğer alanlar aktörlerin habitusu ve sermayelerini biriktirme konusunda alan içinde rekabeti dolayısıyla oynanan oyunun dinamiklerinde belirleyicidir. Diğer taraftan aktörlerin davranış ve etkileşimleri de alanların zamanla dönüşümüne neden olmaktadır. Örneğin eğitim veya ekonomi alanını ele aldığımızda bundan 30 yıl önceki saikler bugün önemli ölçüde değişmiştir. Bu değişimde yenilik ve teknolojik değişimin önemli bir payı bulunmaktadır.

Bilgi toplumuna dönüşümle birlikte ekonomi alanında yenilikçi girişimler geleneksel girişimlere göre çok daha önemli konumlar elde etmişlerdir. ABD'de 1980'li yılların başından itibaren güçlü bir şekilde ortaya çıkan Amazon, Google, Microsoft vb. teknoloji şirketleri dünyanın en büyük çok uluslu şirketleri arasına girmiştir. Benzer şekilde yeni nesil teknoloji bölgeleri sahip oldukları sermayeler ile firmalara geleneksel sanayi bölgelerinin çok daha üzerinde hizmet ve destekler sağlayarak kendi içlerinde faaliyet gösteren firmaların rekabet güçlerini artırarak firmaların büyüme kapasitelerini yükseltmiştir. Günümüzde geleneksel sanayi bölgeleri ve içlerindeki firmalar yeni nesil ekonomi bölgeleri ve bunların içlerindeki firmalarla rekabet edememektedir.

Bir aktör/organizasyon olarak OSB'leri habitus, sermaye ve alan kavramı bağlamında analiz edilmeye çalışılmış ve Şekil 2'de temel kavramsal şema verilmiştir.



Şekil 2: OSB'lerin Habitus, Alan ve Sermayeleri

Kaynak: Çalışma kapsamında yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

3. OSB'lerin Faaliyet Gösterdiği Alan

Bourdieu'nun kuramsal açıklamaları Türkiye'deki OSB'lere uygulandığında, Şekil 2'de de yer verildiği üzere, OSB'lerin içerisinde faaliyet gösterdiği alan literatürde üçlü sarmal yapı (Aranguren et al., 2019; Kerry & Danson, 2016; Planko, 2018) olarak adlandırılan ve işbirliğinin temel aktörlerini tanımlayan yaklaşımla uyumludur. Üniversite, sanayi ve kamu tarafından sürekli yeniden inşa edilen ilişkiler bütünü yenilik sistemlerinin alanını oluşturmaktadır. Aktörler arasında iş birliği ve yenilikçiliğin vuku bulduğu bu alan aynı zamanda alanı oluşturan aktörlerin karşılıklı konumlanışları üzerinden geçici denge durumlarını tesis eden mekanizmayı da tanımlar. Bu durumların belirli varsayımlar ve sınırlılıklar kapsamında oluştuğu ve yenilikçiliğin de sürekli bir yeniden konumlanma ihtiyacından doğduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla, bu alan yalnızca iş birliğinin değil farkın ve çatışmanın da alanını belirlemektedir.

OSB'ler 1960'lı yıllardan itibaren sanayiye düzenli arsa sağlarken diğer taraftan Türkiye'deki belediyeçiliğin kısıtlarının aşıldığı bir ortam oluşturmuşlardır. Bölgelerde arsa tahsisi yanında üretime uygun yol, su, elektrik ve arıtma gibi temel altyapı olanakları sağlanmaktadır. OSB'lerin en önemli gelirleri yeni ürettikleri arsa satışlarından elde ettikleri gelirler ile katılımcıların ödedikleri aidatlardan oluşmaktadır. Yıllar geçtikçe, teknolojik gelişimle birlikte bu altyapılara fiber kablo sistemleri, doğalgaz dönüşüm tesisleri, mesleki eğitim, araştırma merkezleri gibi tesisler de eklenmiştir. Altyapı dışında restoran, kafe, market, otel, konferans salonları gibi sosyal imkanlar da OSB'lerin gelişmişliklerine göre bu bölgelerde kendilerine yer bularak firma sahipleri ve çalışanlarının hizmetlerine sunulmuştur.

Bilgi toplumuna dönüşüm ve dijitalleşme süreçleri dünyadaki sanayi bölgelerinin de değişmesini bir zorunluluk olarak getirmiştir. Günümüzde, dünya genelinde bu kapsamdaki bölgeler gerek kümelenme gerekse yenilikçilik çalışmalarıyla firmalarına uygun mikro ekosistemler sağlamaya başlamıştır. Söz konusu ekosistemler, bu bölgelerde firmaların yeni iş birlikleri kurmaları, kamu desteklerine ulaşım, proje yazma kapasitesinin geliştirilmesi, pazar ve müşteri bulma ile üniversiteler ve araştırma merkezleriyle firmaların yenilik ve Ar-Ge kapasitelerini geliştirme gibi işlevleri yüklenmiştir. Bu faaliyetleriyle kendi bölgelerinin ekonomik değerini artırmakta ve daha nitelikli firmaları bölgelerine çekebilmektedirler. Dolayısıyla artık dünyadaki sanayi bölgeleri bölgesel ve ulusal kalkınmanın temel dinamiği ve önemli bir arayüzü olarak ulusal ve bölgesel yenilik sistemlerinin içinde faaliyet göstermektedir.

Söz konusu süreçler, yeniliği "sistem yaklaşımı" çerçevesinde ele alan ulusal ve bölgesel yenilik sistemlerinin de değişimine neden olmaktadır. Bu yaklaşımlar yeniliği her türlü ekonomik faaliyet alanında gerçekleşebilen, üreticiler, tüketiciler, tedarikçiler, araştırma enstitüleri, firmalar, kamu ve özel sektör kuruluşları arasındaki iş birliği ve ortaklıklara dayanan döngüsel bir süreç olarak görmektedir. Ulusal yenilik sistemi kamu kurumları, özel sektör kuruluşları, üniversiteler, araştırma kurumları ve diğer arayüzler gibi birçok farklı aktör ile bu aktörlerin davranışlarına etki eden, onların çerçevesini çizen, kuralları düzenleyen kurumsal yapılardan oluşmaktadır. Yenilik sistemi aktörler ve yapı arasında oluşan karşılıklı ilişki ve etkileşimlerden meydana gelen karmaşık bir ağ oluşturur. "Bölgesel Yenilik Sistemi" (BYS) yaklaşımı ise yeniliği mekâna gömülü, yerel sosyal etkileşim, iş birliği ve ağlarla ortaya çıkan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Araştırma kurumları, firmalar ve teknoparklar, TTO'lar, kümeler, destek sağlayıcılar, danışmanlar, sanayi ve ticaret odaları, girişimcilik ve teknoloji merkezleri gibi yenilik ara yüzleri bölgesel yenilik sistemini oluşturmaktadır (Yavan, 2018).

Yukarıda sıralanan gelişmeler neticesinde OSB'ler artık yenilik sisteminin bir parçası haline gelmekte ve faaliyet gösterdikleri alan tam da bu sistemin içerisinde yer almaktadır. Bu süreçte bazı gelişmiş OSB'ler artık firmaların altyapı, imar, çöp, arıtma ve itfaiye gibi belediyeçilik hizmetlerinin yanında, yenilikçi sınıfı çekebilecek fiziki, sosyal ortamlar oluşturma, ara eleman sorununa çözüm olabilecek mesleki yapılar, ihracatı geliştirmeye yönelik projeler, firmaların dijital dönüşümleri ve verimlilikleri için model fabrikalar, benzer şekilde yenilikçiliğe yönelik üniversitelerle araştırma merkezleri kurmaya başlamışlardır.

Son dönemde OSB'lerin bir arayüz ve önemli bir bölgesel güç olarak konumlanmasıyla, geleneksel işlevlerinin yanında firmaların rekabet güçlerine etki edecek daha yenilikçi bir dönüşüme girmesinde, kamunun destekleri ve katılımcı firmaların OSB yönetimlerinden talep, istek ve beklentilerinin önemli etkileri olmuştur. OSB'lerin dönüşümlerinin hayata geçirilebilmesi için kamu desteğinin yanı sıra özel sektörün de konuyu gündelik üretim süreçlerinin dışına çıkararak daha üst ölçekte sahiplenmesi gerekmektedir (Cansız, 2020: 38). Bu iki kuruma, yeniliğin üretim mekanları olan üniversiteleri de eklemek mümkündür. Bu üç dinamik, OSB yönetimlerini etkileyen en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. OSB'lerin gerek kaynakları gerekse organizasyon yapıları ile bölgesel ve ulusal düzeyde güç sahibi olarak kamu, üniversite ve sanayi (tüm özel sektör) ile kuracakları ilişkiler OSB'lerin dönüşümünde önemli rol oynayacaktır. Dolayısıyla

alan içinde OSB'leri konumlandırmak için alanın özelliklerini ortaya koyan kamu, üniversite ve sanayinin yapısı ve OSB'lerle etkileşimi önem arz etmektedir.

3.1. Kamu

Ulusal yenilik sistemi içinde kamunun rolü OSB'lerin dönüşümünü doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda OSB'lerden doğrudan sorumlu olan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın politika ve uygulamaları OSB'lerin dönüşümü için son derece önemli olup OSB'lerin dönüştürülmesi hususu ilgili bakanlığın kapasitesiyle de oldukça ilişkilidir. OSB konusunda tüm kuralları koyan, değişiklikleri yapan, OSB'lerin nerelere kurulacağını, onlara kaynak sağlayarak altyapıların tamamlanması gibi çok sayıda yetkisi bulunan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın da bir aktör olarak kapasitesi ve yetkinlikleri bu alanda OSB'lerin başarısını etkileyen faktörler arasındadır.

Bir kurumda uzmanlık sisteminin olmaması politika belirlerken ihtiyaç duyulan analizlerin etkin bir şekilde yapılmasını engeller. Devlet Planlama Teşkilatı'nda 1960'lı yıllarda oluşturulan uzmanlık sistemine geçilmiş (Altunok, 2018, p. 608), Avrupa Birliği 2000'li yılların başında, diğer alanlar ise 2009 yılından sonra uzmanlık sistemini uygulamaya başlamıştır. Uzmanlık sistemi Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nda 2011 yılında yayımlanan 635 sayılı KHK ile yeniden yapılandırılmıştır. Bakanlığın ismine "bilim" kelimesinin getirilmesiyle birlikte Bakanlıktaki üst düzey yöneticilerin akademisyenler arasından seçilme oranı artmıştır. Bu durum bakanlıktaki insan kaynağı niteliğini artırmıştır. Ancak akademisyenlerin, sanayiye ve bürokrasiyi yeterince tanımamaları yanında tez danışmanlığı, ders verme ve makale yazma konusundaki yetkinlikleri ve yatkinlikleri politika belirleme, bütçe planlaması ve yönetimi, ilgili diğer bürokratik mekanizmalarla ilişkiler gibi konularda yönetim süreçlerinde olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bunlar, Bakanlığın kültürel yapısı ve diğer bürokrasiyle uyum sorunları yaşanmasına neden olmuştur. Diğer taraftan kamudaki akademik kökenli yöneticilerin kamuyu tanıma ve alışma evresinden sonra çok başarılı olduğu durumlar da bulunmaktadır. 2017 yılına gelindiğinde ise üst ve orta düzey yöneticiler ve danışmanlardan bazıları savunma sanayi tecrübesine sahip kişiler arasından seçilmiştir. Savunma sanayindeki başarılı uygulamaların ve nitelikli yapının, BSTB'ye aktarılması düşüncesiyle farklı dinamik ve saiklere sahip sektörden kurum yöneticileri oluşturulmuştur (Cansız, 2017:209-211).

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nda uzmanlık sisteminden önce entelektüel birikim ve yabancı dil bilgisi eksikliğinin kurumdaki müfettişler tarafından doldurulması onlara bakanlıkta uzun yıllar yönetimde görev yapma şansı vermiştir (Altunok, 2018, p. 609). Müfettişlerin yeniliğe çok acık olmayan yatkinlikleri ise bakanlık için hep fren mekanizması gibi çalışmıştır. Ayrıca, müfettişlerin görevden alındıktan sonra tekrar teftiş görevine dönmesi ise ayrı bir risk oluşturmuştur. Daha sonra ise BSTB'ye kurum dışından atanan alt, orta ve üst düzey yöneticilerle kurumsal kapasite artırılmaya çalışılmıştır. Atanan kişilerin alan dışından olması ve kurumu yeterince tanımamaları nedenleriyle uyum sorunları yaşanmıştır.

Bu yapı içerisinde OSB'lerle ilgili Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü, OSB'ler, Endüstri Bölgeleri, Küçük Sanayi siteleri gibi ekonomik alanla ilgili kurumlar Bakanlığın ekonomiye ve sanayiciye doğrudan dokunan en önemli politika ve uygulamaları yönetmesi nedeniyle sürekli gündemde olmuştur. Bakanlığın diğer birimleri ile karşılaştırıldığında çok daha teknik bir genel müdürlük görüntüsü veren Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü, ağırlıklı olarak mühendis ve mimarların çalıştığı bir birimdir. Yapılan işler genel olarak OSB'lerin yer seçimi, inşaat ihaleleri, bunların hak edişleri ve kontrolleri üzerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla yer seçiminden başlayarak bir OSB'nin yatırım programına alınması, tamamlanması ve sonrasında yeni ihtiyaçlar ve yönetim süreçleri, söz konusu genel müdürlüğün sorumluluğunda yürütülmektedir. Bu bağlamda, önemli bir başarı hikayesi ortaya konulmuş, Türkiye'nin sanayileşmesine Bakanlık ve ilgili genel müdürlük önemli katkılar sunmuştur.

Ancak OSB'lerin tüm politika ve uygulamalarını yöneten bu genel müdürlük, OSB'lerin yenilikçi hizmet alanlarına girmesi için politika üretebilecek yeterli donanım ve yetkin personele sahip olmaması nedeniyle OSB'lerin yenilikçi dönüşümü sürecinde uygun politika ve eylemleri hayata geçirmekte zorlanmaktadır. Kurum içi diğer genel müdürlüklerle etkileşimin de zayıf olması, kendi alanlarını diğer genel müdürlüklere açmamaları da bu konuda yapılabilecek iyileştirmeleri engellemiştir. Ayrıca genel müdürlükte yapılan işlerin çok tanımlı ve somut olması (yer seçimi, ihale, altyapı süreçleri), yenilikçilik gibi bir alanda OSB'leri dönüştürecek uzmanlık sisteminin bu genel müdürlükte gelişimini de engellemiştir. Diğer bir ifadeyle, genel müdürlük içindeki yapı/alan, çalışanların habitusları ve sahip oldukları sermayeler, bir taraftan mevcut görevlerin çok iyi yapılması konusunda önemli katkılar sağlarken diğer yandan OSB'lerin dönüşümünü sağlayacak yenilikçi yaklaşımlara aynı düzeyde ket vurmuştur. Genel müdürlükte görevlendirilen uzman

yardımcıları bu alanların önemine değinip zaman zaman mücadele etseler de mevcut yapı yeniliklere yeterli düzeyde imkân vermediği gibi zamanla yenilikçi yaklaşımların törpülenmesine neden olmuştur. Son kertede genel müdürlükte görev yapan uzman ve uzman yardımcıları mevcut işlere yönlendirilmiş ve OSB'lerin dönüşümleri konusunda verebilecekleri potansiyel katkılardan faydalanılmamıştır.

Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü'nün OSB'lerin altyapılarını tamamlama ve hizmete açma misyonuna odaklanması 2000-2022 yılları arasında Türkiye'deki planlı sanayileşmeyi üst seviyelere çıkartmıştır. Bu odaklanma kuşkusuz sanayicilerin son derece verimli hizmetler almasını sağlamıştır. Ancak tamamlanan OSB'lerin ihtiyaçlarına ve daha yenilikçi hizmetleri sunmalarına yeterince odaklanılmamıştır. Bunlara rağmen Kalkınma Bakanlığı'nın finansal ve entelektüel desteği ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın hayata geçirdiği "OSB Teknoloji Geliştirme Projesi" kapsamında, OSB'lerde dönüşümü sağlamak üzere "Teknoloji Geliştirme" adlı pilot bir proje üzerinde UNDP ile birlikte çalışılmaktadır. Bakanlık, söz konusu proje ile OSB'lerde Yenilik Merkezleri kurulması yoluyla dönüşümü başlatmayı planlamaktadır. Tüm OSB'ler içinde ilk etapta 4 bölgede uygulanacak pilot projenin bütçesi bir yıl için OSB'ler için ayrılan ödeneğinin yaklaşık yüzde biri düzeyindedir.

OSB'lerin bölgesel yenilik sistemlerinin etkin bir arayüzüne dönüşebilmesi ve bu sayede firmaların teknolojik kapasitesinin geliştirilmesi ve böylece Türkiye'nin yenilik temelli ekonomiye katkısının artırılması için kamu alanında temel iki eksiklik bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, bu alanı yönetebilecek beşerî sermayeye sahip nitelikli uzmanların bakanlıkta istihdam edilmemesi iken ikincisi OSB'lerin yenilikçi dönüşümünün desteklenmesinin kamu mevzuatında yer almamasıdır. Bu çerçevede öncelikle OSB kanunda bazı iyileştirmeler yapılması gerekmektedir. Mevcut mevzuat 2001 yılının şartlarında çıkartılmış olup bugünkü koşullar için daha esnek hale getirilmesi ve revize edilmesine ihtiyaç vardır. Bu revizyonun en önemli noktalarından biri OSB'lerin rollerine firmaların rekabet gücünü artıracak bazı faaliyetlerin eklenmesidir. Elbette yeni işlemlere yönelik OSB yapılanmasında bazı değişikliklere ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle kendi kendine yönetilen ve OSB'lerde girişimcilik, Ar-Ge ve yenilikçilik alanlarında uzmanlaşmış bir bölge müdür yardımcısının zorunlu olarak istihdam edilmesi gibi bir değişiklik OSB'lerin makas değiştirmesi için iyi bir başlangıç olabilir. İkinci olarak da bu dönüşümü yönetecek idari bir yapılanmaya ihtiyaç bulunmaktadır. İlgili genel müdürlük içinde OSB'leri izleyip değerlendirecek, onlara farklı vizyonlar sağlayacak, eğitimler verecek, girişimcilik ve yenilik konularında yönlendirecek bir daire başkanlığının kurulması faydalı olacaktır. Bu başkanlığın OSB'lerin kurumsallaşması ve daha yenilikçi hale gelmesini sağlayacak görevleri yapabilmesi ise sahip olacağı yetenek seti dolayısıyla insan kaynağına bağlı olacaktır. Son olarak OSB'lerin çeşitli kriterler üzerinden yarışırılması konusunda bir indeks çalışması da onları daha motive edecek uygulamalar arasında olabilir. Yıllık olarak en yenilikçi OSB'lerin sıralanacağı ve çeşitli teşvik mekanizmasıyla desteklenebilecek bir sistem OSB'lerin dönüşümünü izlemek açısından da faydalı olacaktır.

3.2 Üniversite

OSB'lerin daha yenilikçi faaliyetler sürdürebilmeleri, firmalarının rekabet güçlerini artırıcı çalışmalar ortaya koymaları, bölgelerindeki üniversite ve araştırma merkezleriyle etkili iş birlikleri yapmalarına bağlıdır. Potansiyel iş birliklerinin kalitesini etkileyen karşılıklı birçok sorun alanı bulunmakla birlikte bu kısımda OSB'lerin faaliyet gösterdiği alanda üniversitelerin kapasiteleri ve üniversite-sanayi iş birliklerine ilişkin yaklaşımlar tartışılacaktır.

Üniversite-sanayi iş birliği ulusal ve bölgesel kalkınma planlarından başlayarak üniversite ve araştırma kuruluşlarının temel amaçları arasında yer almaktadır. Eğitim, araştırma ve bölgesel kalkınma olmak üzere üniversitelerin üç önemli fonksiyonu bulunmaktadır. Küresel üniversite endekslerinde³ Türk üniversitelerinin yerine bakıldığında ülkenin ekonomik büyüklük sıralamasının çok çok altında olduğu görülmektedir. Bu durum ekonomik gelişmişliğimizle üniversitelerin performansları arasındaki ilişkinin zayıf olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla genel olarak üniversitemiz de daha kaliteli eğitim ve araştırma kapasitesine ihtiyaç olduğu bir gerçektir. Bu iki fonksiyonun zayıf olması üniversitemizin kendi bölgelerindeki kalkınma süreçlerine yeterince katkı sağlayamamasına neden olmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'de genel olarak üniversitelerin öğretim odaklı olması, akademisyenlerin ders yüklerinin fazla olması, ikinci öğretimden kaynaklı geç saatlere kadar derslerin devam etmesi ve bu derslerin akademisyenler için önemli gelir kalemi haline gelmesi onları sanayiye yaklaştıracak olan motivasyonları azaltmaktadır. Benzer şekilde yükselme kriterlerinin daha çok makaleye dayanması, bu makalelerin bölgesel sorunlardan ziyade

³ Örneğin QS Top World University Rankings'e göre Türkiye'de yer alan üniversitelerden ilk 500'e giren üniversite sayısı yalnızca 1'dir. <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2023>

uluslararası alanlardaki konulara odaklanması ya da bu yönde zorunluluklar bulunması akademisyenleri bölgesel sorunlardan yine uzaklaştırmaktadır (Cansız, 2017:213).

Ayrıca akademisyenlerin daha çok teorik çalışması, saha deneyimlerinin yetersiz olması, ekonomik alanda rekabetçi ve yenilikçi proje ve faaliyetler üretmemesi, sanayi ile karşılaştırıldığında akademik hayatta zamanın daha ağır işlenmesi, sanayicinin günlük meselelere yönelik ilgisizlikleri gibi nedenler akademisyenin sanayi ve bölgesel kalkınmaya yönelik etkili projeler yapmalarını engellemektedir. Bu durum ise sanayi bölgeleri konusunda yazılan makale, yapılan tezlerin sayısının düşüklüğü ile OSB'lerle ortak proje sayılarının son derece sınırlı olmasını beraberinde getirmektedir.

Dolayısıyla alan kapsamında üniversitelerin yetkinliğinin düşük olması, OSB'lerin ve bünyesinde bulunan firmaların dönüşüm ihtiyaçlarına destek olmalarını zorlaştırmaktadır. Bilimsel bilgi üretimindeki kısırlık yalnızca organize sanayi bölgelerini değil rekabetçi bir bölgesel yenilik ekosisteminin oluşmasının önündeki en büyük engel gibi görünmektedir. Yine de imalat sanayinin daha katma değerli ürünler üretmesini destekleyecek altyapı ve mekanizmaların oluşturulmasında, bölge üniversiteleri ile beraber yürünmesi, alternatifi olmayan bir strateji olarak ön plana çıkmaktadır.

3.3. Sanayi

Sanayi işletmelerinin belirli bir alanda yığılması üretim faaliyetlerinde bulunmaları OSB'lerin varlığının ön koşuludur. Bu kapsamda OSB'ler, bünyelerinde faaliyet gösteren imalat sanayi işletmelerine farklı hizmetler sağlamaktadır. Bu anlamda, OSB'lerin temel görevi üretimin mekânsal organizasyonunu örgütlemektir. Organize sanayi bölgelerinin bu işlevlerinin dışında imalat sanayisinin yenilikçi dönüşümünü desteklemek gibi bir görevi de üstlerine almaları beklenmektedir.

İmalat sanayi firmalarının yenilikçi dönüşümünün sağlanması ve organize sanayi bölgelerinin bir araç olarak kullanılabilmesi için öncelikle kendini yeniden yapılandırması gerekmektedir. Ancak bu yapılandırmanın uzun zamandır firmaların hizmet verdiği kapsamın çok dışında olması zihinsel yapının da bu çerçevede şekillenmesine sebep olmuştur. OSB'lerin sanayicilerin kendi aralarında ve alandaki diğer aktörlerle etkileşimlerini güçlendirerek sanayinin daha rekabetçi bir yapıya dönüşmesine önemli katkılar sunabilmesi için öncelikle kendi katılımcısı olan sanayicilerle güvene dayalı bir iletişim kurması gerekir. Ancak sanayi bölgelerinin yeni hizmetlerle sanayiciyi desteklemeye yönelik yetkin bir bilinç düzeylerinin henüz istenen seviyede olmadığı açıktır. Dolayısıyla ulusal imalat sanayinin yenilik yönetim kapasitesinin düşüklüğü, finansman konusundaki yetersizlikleri, düşük katma değerli üretim yapısı gibi hususların düzelmesi için hızlandırıcı görevi gören yapıların oluşturulması elzemdir.

4. OSB'lerin Habitusu

Aktörlerin habitusu içinde buldukları alanlara göre şekillenir. Farklı alanlarda faaliyet gösterme ise farklı habitusları gündeme getirmektedir. Habitus farklı alanlara girildikçe kırılmalara ve değişimlere uğramaktadır. Bu anlamda habitus aktörün yatkınlıkları ve eğilimlerini ifade eder.

Yatkınlık bir aktörün faaliyet gösterdiği iş alanının doğası ve gerektirdikleri çerçevesinde gelişen içsel özelliklerin şekillendirdiği beceriler bütünü olarak değerlendirilebilir. Düzenli uygulamalar neticesinde zamanla kurumsallaşan yatkınlıklar, bir aktörün öncelikle faaliyet alanında işlerlik gösterebilme, etkinliğini arttırabilme, koşullara uygun hareket edebilme beceri ve esnekliğini kazanmasını sağlar. Yatkınlıklar aktörün faaliyet gösterdiği alana göre değişiklik göstermektedir.

Eğilimler ise bir aktörün faaliyet gösterdiği alan içerisinde, mevcut koşullardaki zaman, mekân ve teknolojik gelişmeler gibi değişimlere uyum sağlamak adına, daha sonradan geliştirilen özellikleri ifade eder. Eğilimler, tek bir faaliyet alanı ile sınırlı olmayıp farklı faaliyet alanlarını kapsarlar. Örneğin dijitalleşme yönünde yaşanan kapsayıcı gelişmeler, farklı alanlarda faaliyet gösteren tüm aktörleri zaman ve mekândan bağımsız biçimde belirli özellikler çerçevesinde değişime zorlayabilir.

Aktörlerin yatkınlık ve eğilimleri arasındaki temel farkların başında, yatkınlığın faaliyet alanları özelinde şekillenmesi ve bu alanların gerekliliklerini karşılamak adına aktörlerin sahip olmak zorunda oldukları özelliklerini işaret etmesi; eğilimin ise faaliyet alanından bağımsız, zaman mekân veya teknolojik gelişmeler gibi değişkenlere bağımlı olmasıdır. Yatkınlık ve eğilimlerin kesiştikleri nokta ise eğilimlerin faaliyet alanı tabanında yatkınlıklara entegre edilerek aktörlerin varlıklarını sürdürmelerini sağlayan ön koşulları yaratmasıdır. Dolayısıyla yatkınlıklar geçmişten gelirken, eğilimler ise alanın değişmesiyle oluşan daha dinamik ve yatkınlıklar ile çakışan habitusu oluşturmaktadır.

OSB'lerin kuruluş amaçları ve mevcut faaliyetleri değerlendirdiğinde yatkinlıkları genel olarak belediyeçilik konusunda gelişmiştir. Son yıllarda ise girişimcilik ve yenilik alanlarında faaliyet göstermeye başlayan OSB'lerin habitusları değişim ve etkileşim içindedir. OSB'lerin habitusu sanayi toplumunun özelliklerinden etkilenerek oluşmuştur. Kurulmaya başladıkları dönemdeki koşullar, onlarda belirli yatkinlıklar ve eğilimler oluşturmuştur. Bunları tam olarak anlayabilmek için dönemin koşulları, OSB'lere verilen rol ve görevlerin ve bunlara yönelik sahip oldukları organizasyonların analiz edilmesi gerekmektedir. 1960'larda OSB'ler o günün eğilimlerine göre yapılmış ve süreç içinde bünyelerindeki kişi, kurum ve benzeri elemanların bir yandan kendi getirdikleri bir yandan da beslendikleri çevrenin eğilimlerine göre geliştirdikleri yatkinlıklarla biçimlenmiştir. İmalat sanayi, elde ettiği becerilerle yatkinlık alanlarını genişleterek ihracat imkanlarının artmasıyla birlikte yeni bir sermaye birikim rejiminde hızlı bir büyüme yakalamıştır. İhracat odaklı büyüme, küresel ticaret sisteminin eğilimleri çerçevesinde firmaların gelişimine önem katkılar sağlamıştır.

Yeni gelişen teknolojilerin de etkisiyle, küresel iktisadi sistemde büyük bir dönüşüm yaşandığı gözlemlenmektedir (Isaksen, 2001, s. 1; Kabir, 2019, s. 1; Scott, 1995, s. 64). Küresel ekonomide ortaya çıkan yeni eğimler, bir taraftan üretim süreçlerinde köklü değişiklikleri gerekli kılarken, diğer taraftan talebin seçiciliğini de önemli ölçüde artırmıştır. Gelişen dijital teknolojilerin ürün yaşam döngüsünü izlenebilir kılmasıyla, müşteriler yalnızca nihai ürünün kendi ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamamasına değil, üretim süreçlerinden kaynaklanan sosyal ve çevresel negatif dışsallıkları da ürün seçiminde bir kriter olarak kullanmaya başlamışlardır. OSB'lerin uzun yıllar boyunca biriktirdikleri yatkinlıkların, bünyelerinde bulunan firmaların rekabetçiliklerini önemli ölçüde artırdığı söylenebilir. Ancak bahse konu dönüşüm, OSB'lerin yatkinlık ve eğilimleri arasındaki makası da hızlı bir şekilde açmaktadır. Bu çerçevede, OSB'lerin yeni küresel sistemin gerekliliklerine göre kendilerini adapte edebilme becerilerini geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır.

5. OSB'lerin Sermayeleri

Bourdieu, sosyal sermayeyi harekete geçirme olanağı bulunan kaynakların toplamı olarak tanımlar (Bourdieu ve Wacquant, 2003, s. 108). Bu kapsamda, OSB'lerin sermayelerini, onların içinde buldukları alanda rekabet etmelerine yardımcı olan araçları olarak değerlendirebiliriz. Organize sanayi bölgelerinin rekabetçiliklerini sermayeleri açısından değerlendirdiğimizde, mekânsal özellikler, firmalar, finansal kaynaklar, yönetim, çalışanlar gibi farklı düzeylerde ve farklı etki gücüne sahip çok sayıda unsurdan etkilendiklerini söylemek yanlış olmaz. Bu çalışmanın kapsamını OSB'lerin ekonomik ve ilişkisel sermayeleri oluşturmaktadır. İlişkisel boyut içerisinde değerlendirilmesi mümkün olsa da organize sanayi bölgeleri içerisinde faaliyet gösteren firmalar, OSB hizmetlerinin müşterisi oldukları için talep sermayesi olarak ele alınacaktır.

5.1 Ekonomik Sermaye

OSB'lerin ekonomik sermayeleri onların sahip oldukları tüm mal ve hizmetlerin değeridir. Bunların içinde mevcut tahsis etmedikleri arsaları, genişleme alanlarındaki potansiyel arsalar, sanayiciye hizmet sağlamak için işlettikleri veya imtiyaz hakkını verdikleri kuruluşlar (enerji, lojistik, restoran, otel, kafe, vs.), OSB'de faaliyet gösteren katılımcıların ödedikleri hizmet bedelleri ve kamudan aldıkları uzun vadeli ve düşük faizli krediler ve proje destekleri sayılabilir. Sayılan gelir kalemlerinin toplam miktarı ne kadar fazla ise bir OSB'nin ekonomik sermayesi de o kadar fazladır. Ayrıca, gelir kalemlerinin çeşitliliği de güçlü bir ekonomik sermayenin sürdürülebilirliğini sağlamak açısından önemlidir.

Güçlü ekonomik sermayeye sahip OSB'lerin mekânsal koşulları, hizmet kaliteleri ve sanayiciye güncel koşullara göre sağlayacakları yenilikçi imkânları daha fazladır. Ekonomik sermaye açısından güçlü organize sanayi bölgeleri, sundukları geleneksel hizmetleri çeşitlendirmek ve firmalarına yönelik yeni hizmet alanları yaratmak için uğraşırlar. Bu kapsamda, araştırma merkezleri, model fabrikalar, yenilik merkezleri ve üniversite gibi farklı hizmet bileşenlerini içeren firmaların üretim süreçlerinin verimliliği ve yenilikçiliğini artırmaya yönelik yatırımlar yapmaktadırlar. Bu tür yatırımlar elbette ilgili organize sanayi bölgesinin ve içerisinde faaliyet gösteren firmaların marka değerini artırmaktadır.

Organize sanayi bölgelerinin, üretimin mekânsal örgütlenmesini, içinde bulunduğu kentsel ya da kırsal dokuya uyumlu bir şekilde gerçekleştirmek gibi bir yükümlülükleri de vardır. Organize sanayi bölgelerinin bulunduğu kentin sosyal ve kültürel hayatına katkı sağlayan yapılar evrilmeleri, imalat sanayinin insan kaynakları kalitesinin artırılması hedefi ile uyumludur. OSB'lerin restoran, otel, spor tesisi, kafe ve girişim merkezleri gibi çeşitli imkanlarla bölgelerini donatması özellikle beyaz yakalı çalışanların bölgeye çekilebilmesi için önemlidir. Yenilikçi dönüşümün arifesinde yer alan firmalar için bölgesel düzeyde nitelikli

çalışan havuzunun varlığı, değişimin temel kriterleri arasında yer almaktadır. Bu tür sosyal mekanlar bir taraftan yenilikçi sınıflar için mükness etkisi yaratırken, diğer taraftan firma çalışanları arasındaki etkileşimi hızlandırma görevi de üstlenmektedir.

Bourdieu (Bourdieu, 2005; Kaplan & Yardımcıoğlu, 2020) ekonomik sermayeyi diğer sermayelere çok hızlı dönüşebilmesi ve onları yaratabilmesi açısından en önemli sermaye olarak görür. Ekonomik sermaye ile yapılan yatırımlar ile orta ve uzun vadede diğer sermayeler biriktirilmekte ve yapılan yatırım tekrar ekonomik sermayeye fazlasıyla dönmektedir. OSB'lerin sahip oldukları finansal sermayeyi sürekli artırması ve bunu etkili bir şekilde kullanması, OSB yönetiminin kültürel, beşerî ve sosyal sermaye kapasitelerine bağlıdır.

5.2 İlişkisel Sermaye

OSB'ler belirli doluluk oranlarına ulaştıklarında yönetim, kamudan seçimle iş başına gelen ve firmalardan oluşan yönetimlere geçmektedir. OSB içinde faaliyet gösteren sanayiciler yönetime talip olurlar ve tüm sanayicilerin oy kullandığı bir sistemle yönetim belirlenir. OSB yönetimleri OSB içindeki tüm iş ve işlemleri yönetir. Temel görevi ise OSB'nin nitelikli bir sanayi bölgesine dönüşmesini sağlamaktır. Yönetim faaliyetleri OSB müdürlüğü aracılığı ile yürütülür.

1960'lı yıllardan itibaren OSB yönetimlerinin temel görevleri, altyapısı hazır sanayi parselleri üretmek, sanayici için genel olarak yol, su elektrik, çöp, itfaiye, doğalgaz ve arıtma imkanlarını sağlamak ve bunların etkili bir şekilde hizmetini vermek biçiminde kurgulanmıştır. Bu kurgu günümüze kadar çok verimli bir şekilde işlemiş, Türkiye'de OSB'ler sanayici için önemli fırsatlar sunmuştur. Dünyada, günümüz yenilik ekonomisinde sanayi bölgelerinin fonksiyonları değişmekte ve yenilik, verimlilik, dijitalleşme konularında katılımcılarına destekler ve imkanlar sağlayarak firmaların rekabet güçlerine kritik katkılar sunmaktadır. Türkiye'de ise bu dönüşüm yeni başlamıştır. Bu sürecin ise en önemli uygulayıcıları OSB yönetimleridir. Dolayısıyla bu süreci yönetebilmeleri için onların sahip oldukları sermayelerin de dönüşmeye ve daha yenilikçi hale gelmeye ihtiyacı bulunmaktadır.

Bugün OSB'ler içerisinde çok az yönetim yenilik yönetimi, dijitalleşme, sürdürülebilirlik ve kümelenme konularını öncelikli olarak değerlendirmektedir. Daha çok alışkanlıkları doğrultusunda üretimin mekânsal örgütlenmesi başlığı altında kavramsallaştırdığımız belediyeçilik işlerine odaklanmaktadırlar.

Bu bağlamda OSB yönetimlerinin tüm sermayelerinin bileşkesi olan ilişkisel sermayelerinin güçlendirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. İlişkisel sermayenin güçlendirilmesi aynı zamanda bilinç düzeyinde bir değişimi de gerekli kılar ki dönüşümün zorluğu da buradan gelmektedir. Bourdieu'ya göre ilişkisel sermaye tüm sermayelerin sembolik bir toplamıdır. İlişkisel sermayenin kullanımı, aktörün sahip olduğu ekonomik, sosyal, kültürel ve beşerî sermayenin birbirleriyle iş birliği içinde hareket etmesidir. Aktör tüm bunları içsel olarak değerlendirerek, habitusu ve dışsal koşulları göz önüne alarak eylemi gerçekleştirir. Böylece ilişkisel sermaye alan içinde etkin rekabet etmeyi sağlar. Doğası gereği bu sermaye diğer sermayelerin toplamından daha büyük bir eylem kapasitesine sahiptir (Bourdieu, 2005, 2020).

OSB yönetimlerinin, dünyada ve ülkedeki sanayi teknoloji ve iş yapma biçimlerindeki gelişmeleri takip etme, bu alanlardaki bilinç ve farkındalık düzeyleri, OSB'nin dönüşümü konusundaki vizyonları ve bunları somutlaştırarak söz konusu alanda yatırım, iş birliği ve projeler yapma konularındaki etkinlikleri, OSB'lerin dönüşümlerini sağlayabilmek için kritik öneme sahip faktörlerdir. Bu ise yönetimdeki sanayicilerin eğitime, geçmiş tecrübe ve başarılarına, firmasının teknoloji ve Ar-Ge ile ilişkisine, iş yapma biçimine, çalışanlarına yaklaşımına, beyaz yaka ve özellikle yenilikçi sınıfa dahil çalışanlarına yaklaşımına ve sosyal sermayesi (iş, siyaset, sosyal ilişkiler) yakından ilişkilidir. OSB yönetiminin dönüşümdeki kritik rolü şüphesiz niteliklerinin artırılmasını gerektirir. Bu bağlamda OSB yönetimlerinin oluşturulmasında bakanlığın alacağı bazı önlemler de OSB'lerin başarısının artmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda, OSB yönetiminde bulunacak sanayici veya profesyonel yöneticiler için bir kriter seti hazırlanabilir. Örneğin ihracatçı firma sahibi, Ar-Ge merkezi olan firma sahibi, yüksek teknolojlü ürün satabilen firma yöneticisi, teknolojik girişimci gibi bazı özelliklere kota konularak yönetim nezdinde, yenilikçilik, dijital dönüşüm, geleceğin sanayi bölgeleri gibi konularda vizyon sahibi kişilerin yönetimde yer alması sağlanabilir.

OSB'lerin yönetim kurulunun yanında, çalışanların yetenekleri de bu süreçte son derece önemli rol oynayacaktır. OSB'lerin temel fonksiyonları düşünüldüğünde OSB müdürlüğünde mevcut çalışanlar ve yöneticiler daha çok inşaat ve çevre mühendisliği, mimarlık ve finansman gibi teknik alanlardan gelmektedirler. Mevcut durumda yapılan işlerin girişimcilik, sürdürülebilirlik, yenilikçilik ve dijitalleşme ile ilişkili olmaması OSB çalışanlarının geleneksel işlevleri görebilecek yapıda olmasını beraberinde

getirmektedir. Bazı OSB'lerin farkındalığının artmasıyla proje geliştirme konusunda personel istihdam etseler de bu alanda da sistematik bir yaklaşım bulunmamaktadır.

Dolayısıyla ilgili bakanlığın yapacağı bir düzenleme ve kredi desteği ile yenilik yönetiminden sorumlu bir müdür yardımcılığının başlangıçtan itibaren OSB'lerde kurulması, sanayi bölgelerinin dönüşümüne olumlu katkı sağlayacaktır. Bu birim firmalarla ilişkileri yöneterek onların ihtiyaçlarının OSB tarafından karşılanabilmesi için projeler geliştirerek dış finansman olanaklarını harekete geçirebilir.

5.3 Talep Sermayesi (Müşteriler)

OSB'de faaliyet gösteren firmaların nicelik ve nitelikleri de OSB'lerin sermayesi olarak değerlendirilebilir. OSB'lerin varlık sebebi olan müşteri firmaları talep sermayesi olarak kavramsallaştırmak yanlış olmaz. Firmaların Ar-Ge ve yenilik kapasitelerinin yüksek olması hem OSB'den yapılan ihracatı hem de katma değeri artırmaktadır. Diğer taraftan yüksek yenilikçilik kapasitesi aynı zamanda beyaz yaka çalışanların oranını da artırmaktadır. Bu hususlar yeni ve yüksek katma değerli yatırımların OSB'ye gelmesini, diğer bir deyişle OSB'nin alandaki görünürlüğünü ve değerini artırmaktadır. Firmaların Ar-Ge ve yenilikçilik ve ihracat kapasiteleri OSB'lere de değer katmaktadır. Bu durum, özellikle yerli ve yabancı sermayeli üst düzey imalat sanayi firmalarının bölgeye çekilmesinde önemli bir pazarlama unsuru olarak ön plana çıkmakta ve ilgili organize sanayi bölgelerinde bulunan parsellere talebi artırmaktadır.

Diğer taraftan firmaların Ar-Ge, sürdürülebilirlik, yenilik, girişimcilik ve dijitalleşme konularında talepleri OSB'leri harekete geçirebilecek bir unsur olarak görülmektedir. Ancak, organize sanayi bölgesinin hizmet alanının geleneksel işlevleri doğrultusunda algılanması, firmaların bu tür taleplerini iletmelerini engellemektedir. Organize sanayi bölgeleri bu tür taleplerde bulunabilecek yenilikçi firmalar ile aynı dili konuşabilen bir yetenek setine sahip olmadığından, tabandan bir talebin konsolide edilip hizmet paketleri olarak sunulması mevcut yapıda pek mümkün görünmemektedir.

Dolayısıyla bir OSB'de ne kadar çok yüksek katma değerli üretim ve yenilikçi firma olur ise o OSB'nin dönüşümü o kadar kolay olacaktır. Bu nedenle OSB'lere firma kabul süreçlerinde de bu yönde bir düzenleme, dönüşümün gerekliliklerindedir. Şöyle ki OSB'lerden arsa talep eden sanayicilerin seçiminde, Ar-Ge merkezi bulunması, patent sahipliği, beyaz yakalı personel çalıştırma oranları, ihracatçı olmaları gibi çeşitli kriterler konularak daha nitelikli sanayicilerin yüksek talep gören OSB'lerde konumlandırılması sağlanabilir. Bu ise OSB'den üretilen katma değeri arttıracak gibi OSB'lerin dönüşümünü de kolaylaştıracaktır.

6. Örnek Vaka: Manisa Organize Sanayi Bölgesinin Yenilikçi Dönüşümü

Habitus, alan ve sermaye kavramları çerçevesinde organize sanayi bölgelerinin yenilikçi dönüşümünün olasılık, imkân ve koşulları anlaşılmalı çalışılmıştır. Ele aldığımız bu kavramları, somut bir vaka üzerinden değerlendirmek yararlı olacaktır. Bu çerçevede, Manisa Organize Sanayi Bölgesi'nde kurulan yenilik merkezinin kuruluş süreci ve faaliyetlerine daha yakından bakmak faydalı olacaktır.

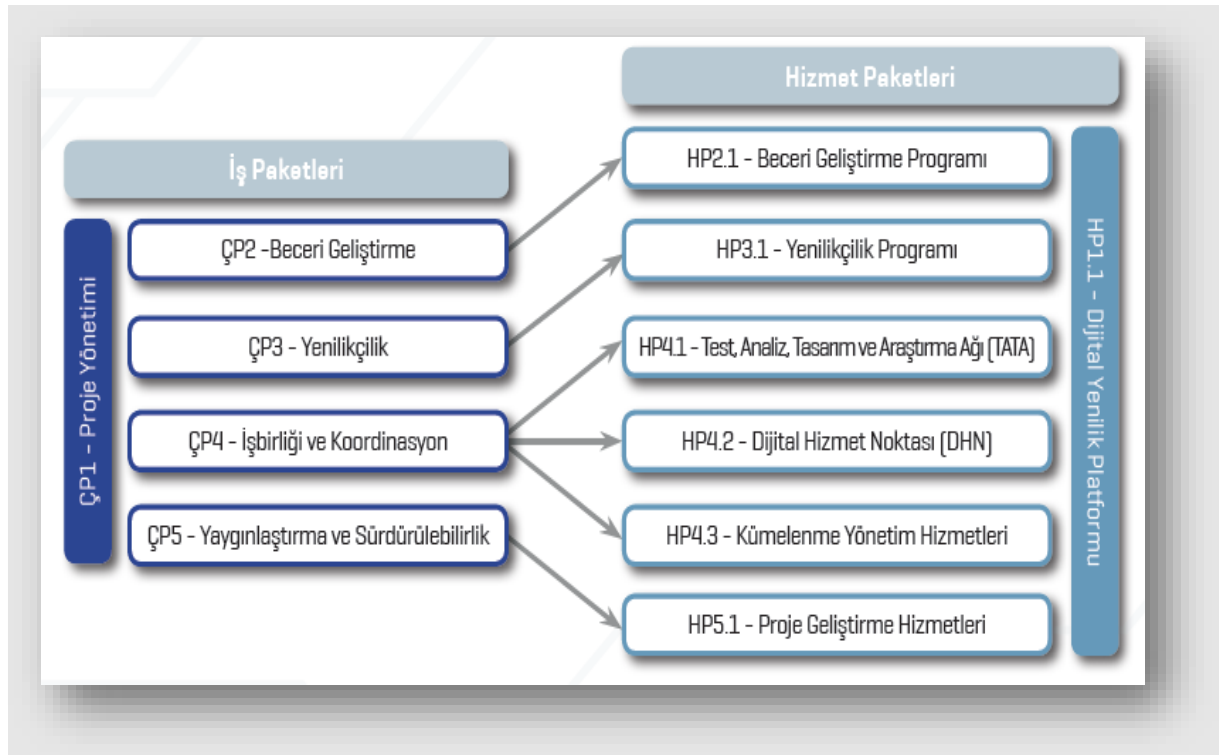
Türkiye, yüksek gelirli bir ekonomiye geçiş sürecinde, maliyet etkinlik ve verimlilik temelli rekabet anlayışından, yenilikçilik temelli rekabet anlayışına doğru bir değişim yaşamaktadır. Bu yönde Türk sanayisinin gelişiminde önemli bir rol oynayan OSB'lerin, önümüzdeki dönemde yenilikçi ekonomideki rollerini geliştirmek amacıyla 11. Kalkınma Planı ve 2023 Sanayi ve Teknoloji Stratejisinde OSB'lerde Yenilik Merkezlerinin (YM) kurulması öngörülmüştür. Bu kapsamda "OSB'lerde Teknoloji Geliştirme Projesi" adı altında çok taraflı bir inisiyatif geliştirilmiştir. Yukarıda da sözü edildiği gibi Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından desteklenen, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile UNDP tarafından yürütülen bu projede Manisa OSB pilot uygulama için seçilen bölgelerden ilki olmuştur. Manisa Organize Sanayi Bölgesi ve T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü arasında Manisa OSB'de Yenilik Merkezi (MOSB YM) kurulmasına ilişkin "İş birliği Protokolü" 13 Şubat 2020 tarihinde imzalanmıştır. 13-14 Şubat 2020 ve 16 Ekim 2020 tarihlerinde yapılan çalıştaylar ile MOSB YM'nin yapısı, kapsamı ve işlevleri katılımcı bir şekilde belirlenmiştir. Ekim 2020'de de mevcut durum, ihtiyaç, strateji analizini ve süreç adımlarını içeren Türkiye'de Organize Sanayi Bölgelerinin Dönüşümü: Manisa OSB Yenilik Merkezi Tasarımı ve Kurulması adlı çalışma yayımlanmış, ardından Manisa OSB Yenilik Merkezi Pilot Projesinin kavramsal ve uygulama çerçevesi oluşturulmuştur (Cansız, 2020).

Manisa OSB'nin pilot uygulama seçilmesindeki ölçütler OSB yönetiminin ve müdürlüğünün yenilik konusundaki hazırlık ve bilinç düzeyi ile proje konusundaki istekliliği, bir önceki kriterin davranışa

dönüşmesi olarak, OSB'nin proje için yeterli kaynağı ayırması (insan kaynakları, finansal ve mekânsal gibi), OSB'de faaliyet gösteren firmaların; özellikle yenilik faaliyetlerine başlamış veya ilerlemiş olanların, ekonomik ve iş yapma, iş birliği geliştirme, ortak proje geliştirme, sektöründeki yenilikleri takip etme kapasitesi, gelişme isteği ve yeniliğe verdikleri önem gibi özellikler, bölgesel avantaj olarak İzmir'le ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşimdir (Cansız, 2020: 22). Görüleceği üzere sanayi bölgelerinin dönüşüm ihtiyaçları kamu tarafından entegre bir proje tasarlanarak sağlanmaya çalışılmaktadır.

MOSB YM'nin personelinin seçiminin ardından MOSB Yenilik Merkezi 23 Kasım 2020 tarihi itibarıyla ile göreve başlamıştır. Öncelikle YM'nin 18 aylık faaliyetlerini içeren iş planı hazırlık süreci tamamlanmış ve çeşitli hazırlıkların ardından Manisa OSB Yenilik Merkezi 2 Ocak 2021 itibarıyla çalışmalarına başlamıştır.⁴

İş paketleri altında tanımlanan hizmet paketlerinin tasarlanması ve MOSB'da faaliyet gösteren firmalarla birlikte pilot uygulamaların tamamlanması öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Yapılan her faaliyetin diğer OSB'lerde tekrar edilebilir ve ölçeklendirilebilir olmasına önem verilmektedir. Bu kapsamda MOSB YM'nin 18 aylık dönemi kapsayan faaliyetleri belirlenmiştir (Şekil 3).



Şekil 3: MOSB Yenilik Merkezinin Temel Faaliyetleri

Kaynak: (MOSB, 2020: s.11)

Pilot uygulama olmanın getirdiği sorumlulukla örnek hizmet modelleri kurmaya çalışan Manisa YM her bir faaliyetinde özgün ve yenilikçi yaklaşımlar ortaya koymaktadır. Hizmet paketleri ile ilgili paydaşlarla iş birlikleri yaparak farklı kurum ve kuruluşların hizmetlerini MOSB firmalarına getirerek sinerji yaratmaktadır. Yenilik Merkezi tarafından firmaların yenilikçilik kapasitelerinin artırılması amacı ile yenilikçilik, dijitalleşme programları yürütülmekte, AR-GE ve tasarım merkezi sayısının artırılması için teknik destek kapsamında eğitim ve danışmanlık alınması sağlanmaktadır. Firmaların verimliliğinin artırılması amacıyla beceri geliştirme faaliyetleri, firmaların yalın üretim uygulamalarının artırılması ve AR-GE ve tasarım merkezi personeline yönelik eğitimlerin verilerek yetkinliklerinin artırılması faaliyetleri yürütülmektedir. Kümelenme faaliyetleri ile firmaların iş birliği imkanlarının artırılması ve maliyetlerinin azalması hedeflenmekte, proje geliştirme faaliyetleri ile de firmaların finansal kaynaklarının çeşitlendirilmesine destek olunmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında YM firmaların ihtiyacı olan birçok alanda somut çözüm önerileri ile hizmet vermektedir (MOSB, 2020: s.18-19).

⁴ <https://www.mosb.org.tr/manisanin-yenilik-merkezi-manisa-organize-sanayi-bolgesinde-kurulacak/>

Yenilik Merkezi OSB içerisindeki firmalar kapsamında belirli bir düzeyde tanınırlık ve bilinirliğe sahip olmuştur. YM'nin sürdürülebilirliğinin sağlanmasındaki en önemli faktörlerden biri paydaş sahiplenilmesinin sağlanmasıdır. Yapmış olduğu etkinliklere firmaların yeterli düzeyde katılım sağlaması bunun bir göstergesi sayılabilir. Bu etkinlikler, OSB'nin alan, habitus ve sermaye kapsamında tanımlanan çerçevesini genişletmesi ve yeni faaliyetlerle hem firmalar hem de OSB yönetimleri için yeni olasılıkların görünür kılınmasını beraberinde getirecektir. Bu bağlamda ilişkisel sermayenin güçlendirilmesinin talep sermayesini harekete geçirerek yenilikçilik konusunda tabandan gelen istek doğrultusunda yeni hizmet paketleri tasarlanmalıdır. Bu iki sermaye alanı arasında oluşan ve birbirini besleyen döngünün çalışması, bir taraftan habitusu oluşturan yatkinlikler ve eğilimleri dönüştürürken, diğer taraftan alanın üçlü sarmal yapısını harekete geçirerek bölgesel yenilik ekosisteminin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

YM'lerin OSB'leri içeriden dönüştürmek üzere kurgulanmış bir arayüz olarak konumlandığı açık bir şekilde görülmektedir. Dolayısıyla OSB'lerde kurulacak YM'lerin önemli bir dönüşüm aracı olarak görülmekle birlikte Bourdieu'nun eylem kuramı çerçevesinde OSB'lerin faaliyet gösterdiği alan, sahip oldukları sermaye ve habitus bağlamında uygulanacak politika ve projelerle desteklenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

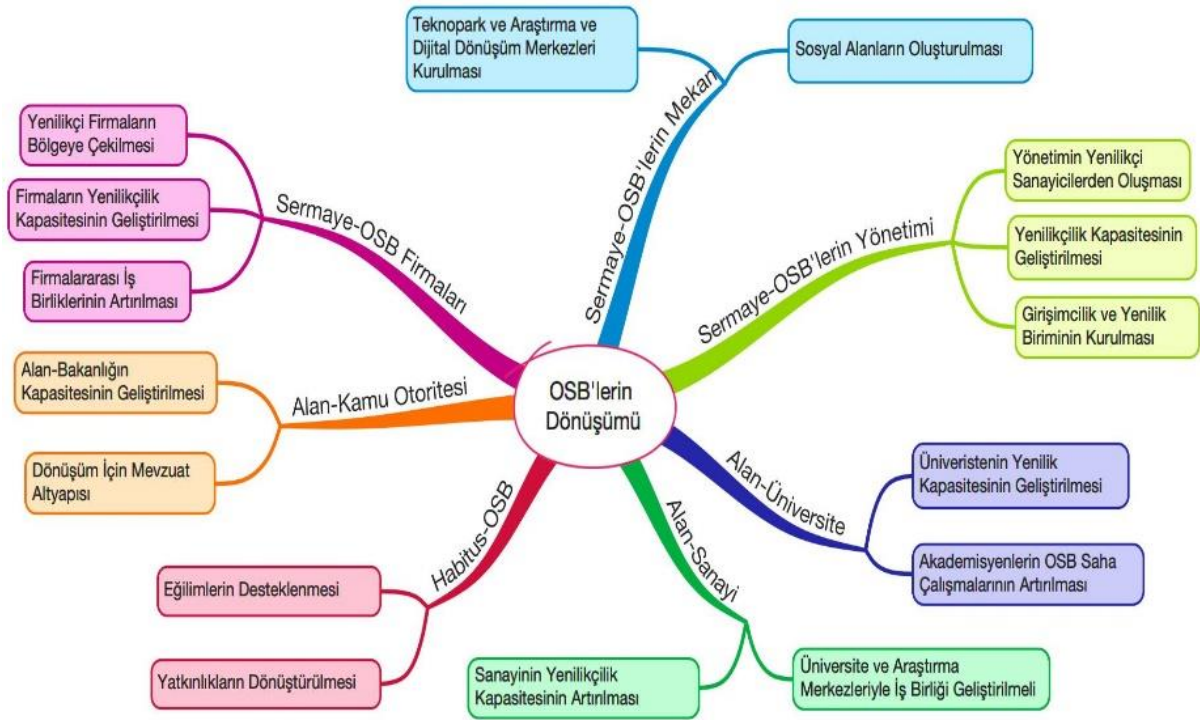
Düşünümsel sosyolojik yaklaşım makro ve mikro yaklaşımları sentezleyerek sosyolojinin olay ve durumları açıklama ve anlama kapasitesini artırmaktadır. Bu kavrayışın gelişmesi ise sosyolojinin vaka, durum ve olayların ekonomik, sosyal ve kültürel unsurlarını aynı anda değerlendirmeye tabi tutmasıyla onun bilimsel alanda etkinliğinin artmasını, diğer disiplinlerle ortak çalışma kapasitesinin yükselmesini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu yaklaşım sosyolojiye birey, organizasyon, kurum yani kısaca aktörlerin davranış ve ilişkilerini analiz etmede işlevsel bir rol vermektedir. Bu işlevsellik politika yapıcılar için kuramsal ve teorik bilginin bir arada ele alınması nedeniyle uygulanabilir politikaların oluşturulması için de önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada düşünümsel sosyolojinin önemli bir kuramcısı Bourdieu'nun eylem kuramı ile sanayi bölgelerinin dönüşüm süreci analiz edilmiştir. Eylem kuramı çerçevesinde sanayi bölgelerinin habitusu, sermayeleri ve içinde mücadele ettikleri alan analitik olarak incelenmiştir. Alan, habitus ve sermaye kavram setleri organize sanayi bölgelerinin yenilikçi dönüşümünün çerçevesini oluşturmaktadır. Bu çerçevenin MOSB Yenilik Merkezi bağlamında ele alınarak örneklenmesi sayesinde Bourdieu'nun eylem kuramının MOSB özelinde uygulanabilirliği de gözler önüne serilmiştir. Bu bağlamda MOSB Yenilik Merkezi'nin kuruluş süreci ve faaliyetleri ile oluşturulan çerçeve ile hangi alanlara temas ettiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Elbette çalışmanın en özgün alanı Bourdieu'nun eylem kuramının sanayi bölgelerinin dönüşümünün analizinde daha önce ülkemizde ve dünyada kullanılmamış olmasıdır. Dolayısıyla söz konusu kuram sanayi bölgeleri konusunda ilk kez kullanılmış ve çalışmanın çıktıları itibarıyla çok işlevsel bulgulara ulaşılmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde ilk kez bütüncül bir anlayış geliştirilmiştir. Teori ve pratiğin bir arada kullanılmasıyla OSB dönüşümünün tüm yönleri bir arada analiz edilmeye çalışılmıştır.

Organize sanayi bölgeleri kuruluşlarından bugüne üretimin mekânsal düzeyde örgütlenmesi işlevini üstlenerek Türkiye'nin sanayileşme sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Üretim biçimleri ve ürünlerin teknolojik düzeylerinde gözlemlenen dönüşüm, organize sanayi bölgelerinin üretimin mekânsal örgütleyicisi konumuna ek olarak sanayi kuruluşlarının yenilikçi dönüşümünü destekleyecek, yönlendirecek ve hızlandıracak işlevleri bünyesinde barındırmasını zorunlu kılmaktadır. Organize sanayi bölgelerinin imalat sanayi işletmelerinin yenilikçi dönüşümüne katkı sağlayabilecek bir işlev edinebilmesi için sanayi odaklı yenilik merkezlerinin kurulması önemli bir aşamadır. Ancak sistem dinamikleri açısından bakıldığında, OSB'lerin dönüşümü için gerekli olan bu adım alan, habitus ve sermaye unsurlarının tümünü kapsayabilecek bir stratejinin yalnızca bir parçasını oluşturmaktadır.

Ulusal ve bölgesel yenilik sistemi içerisinde yer alan maddi ve maddi olmayan unsurların bu dönüşüme katkı sağlamaları, en azından engelleyici bir işlev görmemeleri büyük önem taşımaktadır. Sistemi oluşturan tüm aktörlerin zihinsel dönüşümünün sağlanması ve bu dönüşümün mümkün kıldığı yasal ve davranışsal düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Dönüşümün bütünsel olarak algılanabilmesi için ortaya koymuş olduğumuz sosyolojik analiz çerçevesinde alan, habitus ve sermaye unsurlarının harekete geçirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda geliştirdiğimiz eylem önerileri, organize sanayi bölgelerinin dönüşümünde, yapının işlevsel ve sürdürülebilir olması için gerekli unsurları da ortaya koyar (Şekil 4).



Şekil 4: OSB'lerin Dönüşümü için Eylem Önerileri

Kaynak: Yazarlar tarafından çalışma kapsamında hazırlanmıştır.

Aslında yukarıda da farklı biçimlerde sözünü ettiğimiz gibi eylem önerilerinden biri alanın kamu, sanayi ve üniversite ile olan karşılıklı etkileşimidir. Bu bağlamda bakanlığın kapasitesinin geliştirilmesi, işlevsel ve yenilikçi bir mevzuatın oluşturulması, sanayinin yenilikçilik kapasitesinin yükseltilmesi ve üniversite ve araştırma merkezleri ile yapılacak iş birliklerinin çoğaltılması, üniversitenin yenilik kapasitesinin geliştirilmesi ve akademisyenlerin OSB alan çalışmalarına entegre olmalarının sağlanması, OSB'lerin yeni dünyanın eğilimlerine hızla adapte olarak dönüşmelerini sağlayacaktır.

Bir diğer eylem önerisi sermaye etkisidir. Bu kapsamda, yenilikçi firmalar için bir çekim gücü yaratılması, bünyelerindeki firmaların yenilikçilik kapasitesinin ve iş birliklerinin artırılması; teknopark, araştırma ve dijital dönüşüm merkezlerinin kurulması ve sosyal alanların oluşturulması; yönetim sınıfının yenilikçi vizyonla yapılanması, girişimcilik ve yenilik birimlerinin kurulması ve bu yönde kapasite geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması dönüşümün önemli kollarından biridir. Hiç şüphe yok ki OSB'lerin habitusu bu dönüşüm için en önemli alanlardan biridir. Yukarıda ayrıntılı biçimde ele aldığımız gibi organize sanayi bölgelerinin habitusları bugüne değin geleneksel eğilimlerin biçimlendiği bir yapı göstermiştir. Bu yapının dönüşüme ayak uydurması için yerleşmiş yatırımların dönüştürülmesi ve eğilimlerin desteklenmesi gerekliliği açıktır. Sonuç olarak, organize sanayi bölgelerinin yenilikçi dönüşümüne kuramsal sosyolojik bir çerçevede yaklaşmayı hedefleyen ve özellikle Bourdieu'nun düşünsel sosyolojik yaklaşım kuramı üzerinden yapılandırdığımız bu çalışma, bir yandan OSB'lerin dönüşümünün gerekliliğini ortaya koyarken bir yandan da yeni dünyanın dinamikleri ve değişimlerine nasıl ayak uydurması gerektiği konusunda bir yol haritası ve model sunmaktadır.

Böylesine iddialı bir hedefi tek bir makale kapsamında tüm yönleriyle ele almanın zorluğunun farkındayız. Bu makale, organize sanayi bölgeleri içerisinde kurulan Yenilik Merkezleri'nin kuruluşu, yapıları ve faaliyetleri hakkında yapılacak detaylı çalışmalar için bir giriş niteliindedir. Bu anlamda gelecek dönemde Yenilik Merkezleri hakkında yapılacak çalışmalar için bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır. Bölgesel kalkınmanın çeşitli alt dallarında çalışan akademisyen ve profesyonellerin yapacakları detaylı çalışmalarla, söz konusu dönüşüm sürecinin sosyolojik, iktisadi ve mekânsal boyutlarına derinlik kazandırmaları beklenmektedir.

Kaynakça

- Aranguren, M. J., Magro, E., Navarro, M., & Wilson, J. R. (2019). Governance of the territorial entrepreneurial discovery process: looking under the bonnet of RIS3. *Regional Studies*, 53(4), 451–461. <https://doi.org/10.1080/00343404.2018.1462484>
- Altunok, H. (2018). Uzmanlaşmanın Bakanlıklarda görünümü. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, 600–619.
- Bell, D. (1973). *The coming of postindustrial society*, New York: Basic Books.
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik nedenler* (Çev: Hülya Uğur Tanrıöver) İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, P., Loic J. ve Wacquant D. (2012). *Düşünsel bir antropoloji için cevaplar*. (Çev. Nazlı Okten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2013). *Seçilmiş metinler*. (Çev. Levent Unsaldı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (1992). *The logic of practice*. Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Practical reason: On the theory of action*. Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2005). *The social structures of the economy*. Polity Press.
- Bourdieu, P. (2013). *Outline of a theory of practice* (28th ed.). Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (2020). *Habitus and field*. Polity Press.
- Calhoun, C. (2010). Bourdieu'nün Sosyolojisinin Ana Hatları. Çev Güney Çeğin, (Say 77-129), Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi. İstanbul: İletişim
- Cuff, E. C., Sharrock. C. ve Francis. W. (2013). Sosyolojide perpektifler. (Çev: Umit Tatlıcan). Ankara: Say Yayınları.
- Cansız, M. (2010). Türkiye'de OSB Politikaları ve Uygulamaları, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Cansız, M., (2017). 2023'e Doğru Türkiye Teknoparkları, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Cansız, M., Kurnaz, Z. ve Çağlar, E. (2019). 2023'e Doğru Türkiye'de Organize Sanayi Bölgelerinin Dönüşümü, UNDP, Ankara.
- Cansız, M., Kurnaz, Z., & Yavan, N. (2018). Girişimcilik Ekosisteminde Türkiye İçin Yeni Bir Araç: Yenilik Merkezleri/Ağları. *Verimlilik Dergisi*, (4), 7-69.
- Cansız, M., (2020). Türkiye'de Organize Sanayi Bölgelerinin Dönüşümü, Manisa OSB Yenilik Merkezi Tasarımı ve kurulması, UNDP, Ankara.
- Castells, M. (2005). Enformasyon Çağı, Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi, Çev: Ebru Kılıç. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Collins, S. C., Stockton, C. M. (2018). The central role of theory in qualitative research. *The International Journal of Qualitative Methods*, 17(1), 1- 10. <http://dx.doi.org/10.1177/1609406918797475>
- DEI, 2017, Roundtable on 'Digitising European Industry, Erişim Tarihi: 28 Mayıs 2018, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/roundtable-digitising-european-industry-commissioner-oettinger-september-2016>
- Drucker, F., P., (1991). "The New Productivity Challenge". *Harvard Business Review*, 69(6), 69–90.
- EARTO, 2018, European Innovation Hubs: An Ecosystem Approach to Accelerate the Uptake of Innovation in Key Enabling Technologies, Erişim Tarihi; 28 Mayıs 2018, http://www.earto.eu/fileadmin/content/03_Publications/2018/EARTO_Paper_-_European_Innovation_Hubs_-_Final.pdf
- Emirbayer, M. ve Schneiderhan, E. (2015). Demokrasi üzerine Dewey ve Bourdieu, Bourdieu ve tarihsel analiz. Der: Philip S. Gorski, (Çev: Özlem Akkaya). Ankara: Heretik Yayınları
- Giddens, Anthony, (2000). *Sosyoloji*, Ankara: Ayrac Yayınları.
- Giddens, A., 2005, *Sosyal Teorinin Temel Problemleri Sosyal Analizde Eylem, Yapı ve*
- Giddens, Anthony ve Turner, J., *Günümüzde Sosyal Teori*, İstanbul: Say Yayınları 2013.
- Gürlek, M. (2020). *Tech Development through HRM: Deriving Innovation with Knowledge-Based Cultures*. Emerald Points.

- Isaksen, A. (2001). Building Regional Innovation Systems: Is Endogenous Industrial Development Possible in the Global Economy? *Canadian Journal of Regional Science*, 24(1), 101–120. <http://cjrs-rcsr.org/archives/24-1/ISAKSEN.pdf>
- Kaya, A. (2010). Pierre Bourdieu'nün pratik kuramının kilidi: alan kavramı. *Çev Güney Çeğin*, (Say 397-419), Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kabir, M. N. (2019). Knowledge-based social entrepreneurship : understanding knowledge economy, innovation, and the future of social entrepreneurship.
- Kaplan, M., & Yardımcıoğlu, M. (2020). Alan, Habitus ve Sermaye Kavramlarıyla Pierre Bourdieu. *HABITUS Journal of Sociology*, 1(1), 23–37.
- Kerry, C., & Danson, M. (2016). Open Innovation, Triple Helix and Regional Innovation Systems: Exploring CATAPULT Centres in the UK. *Industry and Higher Education*, 30(1), 67–78. <https://doi.org/10.5367/ihe.2016.0292>
- MOSB (2020). Manisa Organize Sanayi Bölgesi, Manisa OSB Yenilik Merkezi İş Planı. Manisa.
- Planko, J. (2018). Strategic collaboration in innovation Ecosystems.
- RITZER, George, (2011), Modern sosyoloji kuramları ve klasik kökleri. (Çev: Himmet Hülür). Ankara: De Ki.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2013). Çağdaş sosyoloji kuramları ve klasik kökleri. (Çev: İrmak Ertuna Howison). Ankara: De Ki.
- Scott, A. J. (1995). The Geographic Foundations of Industrial Performance. *Competition & Change*, 1(1), 51–66. <https://doi.org/10.1177/102452949500100104>
- Smith, P., 2007, Kültürel Kuram. (Çev. Selime Güzelsarı & İbrahim Gündoğdu). İstanbul: Babil Yayınları.
- Swartz, D. L. (2015). Bourdieucü perpektiften sosyolojik analiz için meta ilkeler. Bourdieu ve tarihsel analiz. (Der: Philip S. Gorski, Çev: Özlem Akkaya). Ankara: Heretik
- Swartz, D. L. (2013). Kültür ve iktidar, Pierre Bourdieu'nün sosyolojisi. (Çev: Elçin Gen) İstanbul: İletişim.
- Stones, B., 2008, Sosyolojik Düşüncede İz Bırakanlar. (Çev. Nihat Erdoğan, Ünsal Oskay). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- TUBİTAK. (2010). Science, Technology and Innovation in Turkey. www.tubitak.gov.tr/stipolicy
- Varol, C., Sat, N. A., Ucer, A. G., & Yilmaz, G. (2009). Ankara Technology Development Zones Within the Context of Innovation Strategies in Turkey. In N. Aydoğan (Ed.), *Innovation Policies, Business Creation and Economic Development* (pp. 137–138). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-0-387-79976-6>
- Yavan, N. (2018) KOP Bölgesi Girişimcilik ve Yenilik İhtiyaç Analizi. Kalkınma Bakanlığı KOP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Konya.
- Yıldırım, Ergün, Anthony Giddens'in Yapılanma Teorisi, *Bilgi*, S:1: 1999, Sf: 25-44

EXTENDED SUMMARY

The article aims to address the efforts and opportunities for the innovative transformation of the organized industrial zones (OIZ) in Turkey from a sociological perspective. The study offers a holistic analysis by deciphering the factors that are effective in the development of organized industrial zones, which are one of the main components of the manufacturing industry ecosystem. A sociological analysis has been made to understand, explain, and construct the strategy of positioning organized industrial zones as the main constructor and accelerator of the manufacturing pillar of a knowledge-based social transformation. The basic framework of the analysis was carried out on the concepts of field, habitus and capital, based on the reflexive sociology developed by Bourdieu. The Innovation Center, which was established to accelerate the innovative transformation of the Manisa Organized Industrial Zone, was considered as an important case to be analysed in terms of reflexive sociology. As a result of the study, the basic axes for the transformation of organized industrial zones were determined based on the theoretical framework. In this context, a theoretical infrastructure has been tried to be established for more detailed further studies on the subject in the future.

The economic and technological change experienced in industrial zones began to be observed primarily in developed countries. The transformation process tended to spread towards developing countries through mainly adoption of ready-to-use technologies. Industrial zones in Turkey have still been transforming their functions from an industrial age mind-set to knowledge-based economy. In this framework, the main problematic of the research is structured on the question of how the transformation of OIZs in Turkey can be achieved in line with these changes, and in which direction revisions can be made at the point of adapting to the new conditions. The use of tools developed by the discipline of sociology in the analysis of innovative transformations of OIZs is valuable in terms of adding an additional dimension to the subject. In this context, it is thought that the reflexive sociological theory, which approaches the relationship between individual and society in terms of mutual interaction, will provide the right ground to provide the aforementioned multi-dimensional evaluation. The study aims to examine the use of a sociological theory in the analysis of the transformation of organized industrial zones, which are considered as an economic development tool.

The innovation-based economy has brought the need for revision in OIZ applications which have been carried out for 60 years. In this context, the necessity of switching to a new generation OIZ model is crucial both for the OIZ managements and manufacturing companies. In the Eleventh Development Plan (2019-2023), prepared by the Strategy and Budget Presidency of Turkey, it was stated that Innovation Centers (ICs) would be established in OIZs in order to complete the macro policies for the transformation of the industry. Accordingly, it is envisaged that ICs will provide services to companies in the fields of entrepreneurship, digitalization, sustainability, R&D and innovation, thus facilitating the access of companies to these specialized services. In the 2023 Industry and Technology Strategy of Turkey, it is emphasized that ICs within the organized industrial zones will focus on SMEs. In addition, within the scope of the strategy, it is among the targets that ICs develop cooperation with other stakeholders in the innovation ecosystem with the aim of transforming OIZs and the manufacturing industry. The transformation observed in production forms and technological levels of products necessitates organized industrial zones to include functions that will support, direct, and accelerate the innovative transformation of industrial organizations in addition to their position as the spatial organizer of production. Establishment of industry-oriented innovation centres is an important step in order for organized industrial zones to acquire a function that can contribute to the innovative transformation of manufacturing industry enterprises. However, from the point of view of system dynamics, this step required for the transformation of OIZs is only a part of a strategy that can cover all of the elements of field, habitus, and capital. Manisa Innovation Center is a suitable case that demonstrates as a way to accelerate the innovative transformation process of the organized industrial zones. The case reveals the application of the Bourdieu's framework to the transformation process of the organized industrial zones. The transformation of the OIZs is also expected to influence positively the innovative transition of the manufacturing companies. In that manner, the OIZs are conceptualised as an accelerator of the innovative transition of the firms.

The tangible and intangible elements in the national and regional innovation system will possibly contribute to this transformation positively. It is necessary to ensure the mental transformation of all the actors that make up the system and to implement the legal and behavioural regulations made possible by this transformation. In order for the transformation to be perceived holistically, the elements of field, habitus and capital should be mobilized within the framework of the sociological analysis we have presented. The action proposals also reveal the necessary elements for the structure to be functional and sustainable in the transformation of organized industrial zones.